

Historia Et Theoria Turis

2018, ROČNÍK 10, ČÍSLO 1

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)
JE VEDECKÝ ČASOPIS VENUJÚCI SA PRÁVNÝM DEJINÁM,
PRÁVNEJ TEÓRII A PRÍBUZNÝM OBLASTIAM

2018, ROČNÍK 10, ČÍSLO 1

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je vedecký časopis venujúci sa právnym dejinám, právnej teórii a príbuzným oblastiam

Redakcia

Zodpovedný redaktor: doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Výkonný redaktor: Mgr. Lenka Martincová

Redakčná rada:

JUDr. Eduard Barány, DrSc.

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.

doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

prof. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.

prof. JUDr. Dr.h.c. Peter Mosný, CSc.

prof. JUDr. Marek Števček, PhD.

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Recenzenti:

doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.

prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Adresa redakcie

HISTORIA ET THEORIA IURIS

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Právnická fakulta UK

Šafárikovo nám. č. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava 1

hti.casopis@gmail.com

<http://www.pravnedejiny.sk/4/casopis>

Časopis sa vydáva na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte

Grafická úprava: doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

OBSAH

ČLÁNKY

KASINEC, Rudolf

Premeny a chápanie pojmu revolúcia.....6

PEKSA, Władysław – PEKSA, Anna Kociołek

“In Focus”, or the turbulent story of the evolution of civil law in the Czech Republic through a case study of regulations concerning hotel stays.....15

PRIHRACKI, Michaela

Iustaliois v judaizme obdobia druhého chrámu.....24

TOMOVÁ, Zuzana

Vznik prvej slovenskej centrálnej banky a jej menová a úverová politika v období rokov 1939 až 1945.....33

TOMOVÁ, Zuzana

Hospodárstvo Slovenska na pozadí štátoprávnych a územných zmien v období rokov 1938 – 1945.....46

RECENZIE

JÁGER, Róbert. *Nomokánon – právnohistorická analýza a transkript*. Banská Bystrica: Belianum, 2017, 213 s. (Miroslav Lysý).....58

ANOTÁCIE

GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 312 s. (Miroslav Lysý).....62

SPRÁVY

Správa z vedeckej konferencie: „6. slovensko-české stretnutie doktorandov a postdoktorandov“ (Katarína Bavlšíková).....65

POKYNY PRE AUTOROV.....67

ČLÁNKY

PREMENY A CHÁPANIE POJMU REVOLÚCIA

RUDOLF KASINEC
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ
FAKULTA

ABSTRAKT

KASINEC, Rudolf. Premeny a chápanie pojmu revolúcia. In *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. 6-14.

Marec 2018 sa v Slovenskej republike niesol v znamení protestných zhromaždení, ktoré smerovali proti politike vlády Róberta Fica a impulzom na ich odštartovanie boli nezrovnalosti s úkladnou vraždou investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice. Dôvody tohto ohavného činu, ani jeho pozadie, nás však nebude zaujímať. Chceme sa zamerať na pojem, ktorý sa v rozličných alternatívnych médiách začal objavovať v súvislosti s „piatkovými“ protestmi (iniciatíva Za slušné Slovensko), a ním je revolúcia. Zameriame sa najmä na jeho pojmové vymedzenie a zmenu chápania pojmu v posledných desaťročiach.

ABSTRACT

KASINEC, Rudolf. Changes and Understanding Concept of Revolution. In *Historia et theoria iuris*, 2018, vol. 10, no. 1, p. 6-14.

In March 2018 the protest rallies in the Slovak Republic, which was directed against the policy of the government of Róbert Fico. Main impulse to start these protest actions were the inconsistencies with the murder of the investigative journalist Ján Kuciak and his fiancée. The reasons for this hideous act, or its background, however, will not interest us. We want to focus on the concept that has begun to emerge in various alternative media in connection with the "Friday" protests (the social network initiative: "For a decent Slovakia") and it is a revolution. We focus in particular on its conceptual definition and change of concept in recent decades.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

štát, revolúcia, štátny režim, zmena, násilie, spoločnosť

KEYWORDS

state, revolution, state regime, change, violence, society

KONTAKTNÉ ÚDAJE

doc. JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.
rudolf.kasinec@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ÚVOD

Štátna moc a jej reprezentanti sú často náchylní ku korupcii a k uzurpácii si ďalších právomocí, ku ktorým neboli občanmi legitimizovaní.¹ S ich rastúcou mocou sú následne odoberané práva a slobody občanov štátu ako legitímnym a legálnym držiteľom štátnej moci. Najčastejšie je im odopieraná (limitovaná) sloboda prejavu² a sloboda slova a tlače³ ako jedny z primárnych občianskych práv. Občanom sa tak ponúkajú najskôr legálne prostriedky v podobe protestov a štrajkov, následne môžu pristúpiť k nelegálnej, no nenásilnej forme nesúhlasu v podobe občianskej neposlušnosti. Ak zlyhajú všetky tieto prostriedky, ostáva im posledná možnosť v podobe uplatnenia jedného z prirodzených práv, ktorým je právo na odpor⁴ (v Slovenskej republike je toto právo vymedzené a legalizované článkom 32 Ústavy SR). Pri aktivizácii tohto ústavného (je legálne zakotvené približne v 20% štátov sveta), ale i prirodzeného práva však prestávajú platiť pravidlá slušnej hry a do popredia sa tlačí násilie,⁵ ktoré je jedným z kľúčových prejavov začiatku revolúcie.⁶

S pojmom revolúcia sa spája komplexná zmena vládnych subjektov. Najčastejšie sa realizovala násilným prevratom, kedy došlo k zvrhnutiu vládneho politického režimu a k jeho nahradeniu novým režimom. Týmto spôsobom mohol byť zvrhnutý nedemokratický režim a nahradený režimom demokratickým alebo sa to udialo opačne. Len zriedkavo sa revolúcie udiali bez použitia násilia. Predstavitelia starého režimu alebo podporovatelia reformných snáh boli vraždení, väznení alebo inak perzekvovaní. Na konci 20. a začiatkom 21. storočia sa objavuje nová forma revolúcie, ktorá sa od tradičného modelu výrazne odchyľuje.

1. DEFINIČNÉ VYMEDZENIE POJMU REVOLÚCIA A JEJ ZNAKY

Samotný pojem revolúcia má svoj pôvod v antike, kde mal výhradne astronomický charakter. Postupom času sa z revolúcie stal pojem boja proti autoritám zastupujúcich štátnu moc. Ako každý zložitý proces uskutočňujúci sa v štáte má aj revolúcia svoj začiatok, priebeh a výsledok. Mnoho významných svetových historikov, politológov a filozofov sa zaoberalo priebehom, druhmi a výsledkami štátnych revolúcií. Pokúsili sa

¹ O legitimitě štátu bližšie pozri ŠURKALA, Ján. Legitimita štátu a práva. In FÁBRY, Branislav et al. *Aktuálne otázky Teórie práva*. Bratislava: WoltersKluwer, 2018, s. 73-74. ISBN 978-80-8168-802-7.

² O limitácii slobody prejavu bližšie pozri GREGOR, Martin. Teoretické princípy limitácie slobody prejavu. In *Justičná revue*, 2016, roč. 68, č. 1, s. 106-115. ISSN 1335-6461. Taktiež pozri GREGOR, Martin. Legitímny cieľ limitácie slobody prejavu. In *Justičná revue*, 2016, roč. 68, č. 2, s. 215-226. ISSN 1335-6461.

³ O ochrane slobody slova a tlače pozri VOZÁR, Ján. Ochrana osobnosti a sloboda slova a tlače. In *Právny obzor*, 1993, roč. 76, č. 4, s. 339-346. ISSN 0032-6984.

⁴ O Práve na odpor ako poslednej možnosti pre ochranu demokracie bližšie pozri ŠURKALA, Ján. Právo na odpor – posledná záruka demokracie alebo bezpečnostné riziko? In *Dny práva 2016. Časť I. Právničky*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 126-163. Dostupné na internete: <<https://www.law.muni.cz/dokumenty/39611>>.

⁵ O legálnosti použitia násilia pri realizácii Práva na odpor pozri TURČAN, Martin. Právo na odpor a použitie násilia. In *Projustice*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.projustice.sk/teoria-prava/pravo-na-odpor-a-pouzitie-nasilia>> [cit. 2018-03-15].

⁶ O rozličných spôsoboch nazerania na revolučné akty pozri GÁBRIŠ, Tomáš. Revolučné akty a (dis)kontinuita z pohľadu teórie práva a dejín práva. In LYSÝ, Miroslav – POVAŽAN, Michal (eds.). *Premeny ústavného práva. Kontinuita a diskontinuita*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 71-92. ISBN 978-80-89758-00-5.

určiť podmienky, pri ktorých sa revolúcia rozpúta, v akých krokoch sa uskutočňuje, aké sú jej podoby a akými výsledkami nás prekvapí.

Existuje množstvo definícií pojmu revolúcia. Na tento pojem možno nazerať z pohľadu historického, filozofického, politologického, právneho, sociologického, kultúrneho, štátoprávneho, ekonomického a ďalších. „*Ako historický proces revolúcia predstavuje posun, často násilný, ktorým sa zvrháva starý režim a uskutočňujú sa kompletne zmeny základných orgánov v spoločnosti.*“⁷ V súčasných pomeroch len zriedka dochádza k celospoločenským zmenám. Najčastejšie sa odohráva zmena na politických postoch bez výrazných zásahov do štruktúry spoločnosti. Podľa ďalších autorov „*revolúcia prináša radikálnu zmenu, odstraňuje určité bariéry, ktoré bránia ďalšiemu vývoju, zároveň sa vždy v tej či onej podobe novo inštitucionalizuje systém (a niekedy úplne v rozpore s cieľom a hodnotami proklamovanej zmeny).*“⁸

Sociológ A. Giddens revolúciu definuje ako „*prevzatie politickej moci vodcami masového hnutia, s hrozbou alebo použitím násilia, a následným využitím tejto moci k zahájeniu procesu zásadných sociálnych reforiem.*“⁹ Tieto reformy sa najčastejšie dejú za účelom obnovenia slobody, rovnosti, spravodlivosti a národných hodnôt.

Zásadne negatívny postoj k pojmu revolúcia zastáva Nikolaj Berďajev, ktorý „*vníma každú revolúciu ako prírodný jav – ako pohromu, nešťastie či ťažkú chorobu. Šťastných revolúcií nikdy nebolo. ... V revolúciách, tak ako v kontrarevolúciách, sa uvoľňujú sadistické inštinkty, potencionálne prítomné v ľuďoch. Je jedným z paradoxov revolúcie, že uvoľňuje iracionálne inštinkty a zároveň vždy vychádza z racionalistických ideológií.*“¹⁰ Súčasný koncept „nenásilných“ revolúcií je ďaleko umiernenější (viď tzv. farebné revolúcie).

Ďalším významným autorom, ktorý sa venoval problematike revolúcií bol Ch. Tilly. Ten vo svojom diele *From Mobilization to Revolution* (Od mobilizácie k revolúcii, 1977) označil štyri hlavné znaky kolektívnej akcie, ktorá smeruje proti existujúcemu spoločenskému poriadku alebo sa snaží o jeho zvrhnutie. Za tieto hlavné črty považuje:

- a) Organizácia skupiny (skupín) – existuje množstvo protestných skupín, ktoré sú vytvorené spontánne, až po revolučné bunky podriadené prísnej disciplíne a pravidlám.
- b) Mobilizácia – spôsob, akým si kolektívna skupina zaistí podmienky k realizácii revolučných akcií. Patrí sem zabezpečenie finančných prostriedkov, politickej podpory, pomoc od obyvateľov, technické prostriedky, zbrane a pod.
- c) Spoločenské záujmy účastníkov – čo chcú svojim konaním dosiahnuť a zároveň čo všetko pri tom riskujú. Bez cieľa nemožno hovoriť o revolučných udalostiach, ale jednalo by sa iba o obyčajné anarchistické prejavy.
- d) Príležitosť – naskytne sa pri priaznivom vývoji udalostí. Dôležitá je prítomnosť vhodného lídra, úspechy pri násilných akciách, súdržnosť všetkých zúčastnených, chyby na strane provládnych jednotiek a ďalšie.¹¹

⁷ NEITZEL, Laura. What is Revolution? In *Asian Revolutions in the Twentieth Century*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.columbia.edu/cu/weai/exeas/asian-revolutions/what-is-revolution.html>> [cit. 2018-03-14].

⁸ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra – HRUBEC, Marek – KELLER, Jan. Dialog o revoluci a transformaci. In DINUŠ, Peter et al. *Revolúcia alebo transformácia?* Bratislava: VEDA, 2014, s. 11. ISBN 978-80-224-1371-8.

⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 471. ISBN 80-7203-124-4.

¹⁰ GREČO, Peter. *Revolúcia, demokracia a masová kultúra: K antropologickým a politologickým aspektom filozofie Nikolaja Berďajeva*. Poprad: Mornár a syn, 2013, s. 17. ISBN 978-80-969129-2-6.

¹¹ TILLY, Charles. *From Mobilization to Revolution*. Michigan: University of Michigan, 1977, s. 1-12. [online]. Dostupné na internete: <<https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/50931/156.pdf>> [cit. 2018-03-16].

Napriek snahám o komplexné a všeobecne uznávané definovanie pojmu revolúcia, nepodarilo sa doposiaľ vytvoriť uspokojujúcu definíciu. Všeobecne môžeme revolúciu popísať ako unikátny proces zmien v štáte a/alebo spoločnosti, ktorý úzko súvisí s priestorom, časom a osobami. Každá revolúcia má určité znaky:

- a) všeobecné – ktoré ju umožňujú vôbec za revolúciu označiť. Tu môžeme vychádzať z niektorej z definícií alebo dokážeme analyzovať priebeh udalosti v štáte či spoločnosti. Minimálnymi požiadavkami musí byť masovosť akcií, prítomnosť násilia a cieľom je reforma/zmena politických či spoločenských pomerov.
- b) druhové – na ich základe môžeme revolúciu zatriediť medzi jej konkrétny druh. Ako diferenčný znak tu použijeme počet účastníkov, formu organizácie alebo spôsob realizácie.
- c) špecifické (vlastné) – týmito znakmi sa vyznačuje každá revolúcia, ktorá nikdy neprebíha podľa vopred pripraveného scenára. Vyskytuje sa tu príliš mnoho premenných, aby nedochádzalo k odchýlkam, ktoré sa budú vyskytovať len v jedinom konkrétnom prípade.

2. AKO VZNIKÁ REVOLÚCIA

Úspechy či neúspechy revolúcií by sa mali merať na základe splnených cieľov, ktorými môže byť nastolenie demokracie, ochrana hodnôt právneho štátu, boj za základné práva a slobody alebo zmena vládnych predstaviteľov. Pri štátnych prevratoch, ktoré sa nazývali revolúciami, dochádzalo len ku krátkodobej zmene štátnych orgánov, iné viedli k významným celospoločenským zmenám (buržoázna revolúcia). Dajú sa vôbec vyvodit' spoločné znaky typické pre odštartovanie revolučných procesov v minulom storočí? Pri porovnaní jednotlivých revolúcií sa vyskytujú isté náznaky, ktoré predznamenávajú revolučný príliv. Sú to najmä tieto štyri hlavné faktory:

1. slabé štáty – rozdielny ekonomický rast štátov najmä v 20. storočí spôsobil, že mnoho štátov si začalo požičiavať veľké sumy peňazí a stali sa tak závislé od vonkajšej pomoci. Vznikla tak veľká skupina štátov závislých od medzinárodných dotácií, ktorá je náchylná k rôznym formám štátnych prevratov (revolúcií).
2. konfliktné elity – úzko súvisí s predchádzajúcim znakom. V ekonomicky oslabených štátoch majú možnosť dostať sa k moci menšie skupiny osôb (domácich alebo zahraničných), ktoré využívajú svoj ekonomický alebo politický vplyv na odštartovanie procesu zmien v štáte. Často sa v štátoch vyskytne viacero súperiacich konfliktných skupín túžiacich po moci a následne je revolúcia len otázkou času.
3. rýchly rast obyvateľstva – rast populácie prispieva k chudobe, vyčerpaniu zdrojov, ale má tiež značné politické účinky. Pri veľkom náraste obyvateľov sa zvyšujú ekonomické rozdiely medzi zamestnávateľmi a zamestnancami. V slabom štáte existuje veľká skupina mladých, ľahko manipulovateľných ľudí, ktorí sa koncentrujú najmä vo veľkých mestách. Konfliktné elity tak majú ideálny zdroj na realizovanie svojich revolučných plánov.
4. chybný medzinárodný zásah – tento prvok bol badateľný počas Studenej vojny, kedy sa mocnosti preťahovali o sféry vplyvu a vyvolali tak viacero významných reakcií, ktoré často viedli v danom štáte k nestabilite politického režimu a následným štátnym revolúciám.¹² Tento znak sa vyskytuje i v súčasnosti, kedy sa svetové mocnosti, pod zámienkou obnovy slobody a demokracie, vydávajú na

¹² KRIEGER, Joel. *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovonakladatelství, 2000, s. 715-716. ISBN 80-7181-463-6.

vojenské výpravy. Výsledkom je často ekonomická, politická i spoločenská destabilizácia v regióne; chudoba; migrácia obyvateľov; nedostatok životných zdrojov; masakrovanie domáceho obyvateľstva a podobne (viď. situáciu v Iraku, Afganistane, Sýrii atď.)

V prípade kulminácie všetkých štyroch spúšťacích faktorov sa aktivizujú vedúce osobnosti a pokúšajú sa ovládnuť správanie más. Tieto faktory sú typické najmä pre revolúcie v 20. storočí. Pri aktivizácii občanov sa rozpúta sled revolučných udalostí, ktorý má zakaždým osobitný priebeh. Napatrné rozdiely medzi jednotlivými štátnymi revolúciami sú spôsobené najmä mentalitou občanov, silou brániaceho sa politického režimu, ekonomickou situáciou v štáte, efektivitou vonkajších zásahov (finančná, zbraňová, mediálna podpora) a ďalšími okolnosťami. *„Je zaujímavé, že neexistuje žiadny druh ideológie v pozadí revolúcií tohto storočia. Keď sú prítomné všetky štyri podmienky... skôr sa objavujú revolučné ideológie spájajúce prvky nacionalizmu a utopizmu plus čokoľvek z domácich silne rozšírených názorov, čo môže byť použité proti ideológii podporujúcej doterajší režim. I keď existujú niektoré základné podobnosti medzi komunistickými revolúciami a islamskými revolúciami, nie sú zďaleka identické. Každá revolúcia odráža svoju vlastnú revolučnú ideológiu postavenú na zvyklostiach.“*¹³ Každá revolúcia je tak svojím spôsobom unikátna, čo ešte viac sťažuje nájsť vhodnú definíciu pre revolučné udalosti.

3. PRIEBEH REVOLÚCIE

Každý proces zmeny sa musí vykonávať postupne. Aj revolúcie prebiehajú v postupných krokoch, aj keď tie nemusia byť pevne stanovené a dodržané. Rovnako je komplikované určiť časové intervaly trvania týchto zmien. Blackwellova encyklopédia politického myslenia uvádza tri široké fázy, v ktorých sa odohráva väčšina revolúcií: *„Tri aspekty revolúcie – kolaps štátu, súperenie medzi tými, ktorí chcú získať ústrednú moc a budovanie nových inštitúcií – sa neodohrávajú v troch jasne oddelených etapách.“*¹⁴ Jednotlivé etapy sa prekrývajú alebo sú menej výrazné.

Ako každý ľudmi realizovaný proces, i proces revolučný prebieha vo viacerých stupňoch. Ďalším autorom, ktorý rozdelil revolučné udalosti do šiestich odlišných intervalov, bol Hartmann. Bez ohľadu na obsah vidí Hartmann možnosť určiť všeobecne platný, typický priebeh revolúcie v šiestich etapách:

1. príprava v situácii oslabeného štátu,
2. pád starého režimu a nástup „organických nositeľov revolúcie“,
3. boj medzi týmito a radikálnym krídlom revolúcie,
4. diktatúra revolučnej menšiny,
5. odpadnutie uspokojených skupín od revolúcie a kolízia medzi „stranou poriadku“ a prívržencami starého režimu,
6. kontrarevolúcia.¹⁵

Je typickým javom pokúsiť sa rozdeliť komplikovaný proces, ako je revolúcia, do určitých intervalov, a tým ho zjednodušiť pre lepšiu orientáciu v ňom. Následne je jednoduchšie skúmať proces zmien, ktoré v spoločnosti nastávajú v súvislosti s revolúciou. Revolučná premena je teda druhom spoločenskej zmeny, ku ktorému

¹³ KRIEGER, ref. 12, s. 717.

¹⁴ MILLER, David et al. (ed.). *Blackwellova encyklopédia politického myslenia*. Brno: Barrister&Principal, 2000, s. 420. ISBN 80-85947-56-0.

¹⁵ HROCH, Miroslav. *Buržoazná revolúcia v Európe*. Praha: Svoboda, 1981, s. 43.

dochádza po zničení inštitucionalizovaných hodnôt a spoločenského systému a po prijatí nových hodnôt. Revolučný proces pozostáva zo štyroch fáz:

1. prípravná fáza – vytvára predpoklady aktivizácie mäs,
2. ľudová fáza – je obdobím masových nepokojov,
3. formálna fáza – je prechodom od nepokojov k utváraní pozitívneho programu,
4. inštitucionálna fáza – ňou sa legalizujú výsledky revolúcie.¹⁶

Každý z načrtnutých priebehov revolúcie má svoj význam. Sledovať revolúciu a objektívne popísať jej priebeh je viac než zložitý. Revolúcie sa neriadia prostredníctvom šablóny, neodržia sa stanoveného plánu. Revolúcia je často chaotický proces s nepredvídateľným rozuzlením. Priebeh revolúcie je logickým vyústením všeobecnej nespokojnosti. Samotný priebeh ešte nemusí predznamenať i úspešné dosiahnutie zamýšľaných zmien. Niektorí autori skúmali i podmienky potrebné k úspechu revolúcie. Historik C. Brinton v diele *Anatomy of Revolution* (Anatómia revolúcie, 1973) vyložil obvyklý priebeh revolúcie. Podmienkami úspešnej revolúcie, tvrdí Brinton, sú nespokojnosť dotýkajúca sa takmer všetkých sociálnych tried, rozšírenie pocitu, že ľudia idú do pasce a pocitu beznádeje, nenaplnené očakávania, jednotná solidarita opozície proti úzkej mocenskej elite, odmietnutie učencov a mysliteľov obhajovať činy vládnucej triedy, neschopnosť vlády uspokojiť základné potreby občanov, trvalé oslabovanie vôle vo vnútri mocenskej elity samotnej a dezercia z jej vnútorného okruhu, ochromujúca izolácia, ktorá ponecháva mocenskú elitu bez spojencov alebo vonkajšej podpory, a nakoniec finančná kríza.¹⁷

4. NIEKTORÉ DRUHY REVOLÚCII

Revolúcia sa stala symbolom prichádzajúcej zmeny, odporu proti starému režimu. Revolúcia je pojem veľmi komplexný a široký. *„Revolúcie v zmysle politickom môžeme triediť podľa prání, ktoré sa snažia uskutočniť, resp. podľa zásad, o ktorých odstránenie usiluje, na dynastické, sociálnohospodárske alebo také, ktoré smerujú proti doterajšej štátnej forme alebo proti doposiaľ vládnucim hľadiskám nábožensko-kultúrnym atď. Podľa činiteľov, ktorí revolúciu v prvom rade uskutočňujú, môžeme rozlišovať revolúcie uskutočňované zhora alebo zdola; do prvej skupiny patria revolúcie vojenské, do druhej revolúcie uskutočňované masami ľudu, resp. jeho jednotlivými triedami.“*¹⁸ Toto rozdelenie pokladáme za najdôležitejšie a následne tak revolúcie podľa počtu participujúcich osôb členíme na:

1. **Revolučné prevraty**¹⁹ – počet účastníkov z ľudu je tu výrazne nižší. Z časového hľadiska sa jedná o krátke až priemerné trvanie. Prejavy násilia páchaného na účastníkoch sú nízke až priemerné. Hlavným cieľom ostávajú významné zmeny na vysokých politických postoch a prípadne i čiastočné spoločenské zmeny.
2. **Palácové revolúcie**²⁰ – prebiehajú bez účasti verejnosti a trvajú veľmi krátku dobu. Nie je páchaná žiadna forma násilia na občanoch a neuskutočňujú sa ani žiadne zásadné zmeny v politike a spoločnosti.

¹⁶ HROCH, ref. 15, s. 64.

¹⁷ HEDGES, Chris. Tak vypadá revoluce. In *Britské listy*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/art/61031.html>> [cit. 2018-03-18].

¹⁸ WEYR, František. *Úvod do studia právního (normativnítheorie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 50. ISBN 80-210-0915-2.

¹⁹ Turecko (1919), Egypt (1952), Nemecko (1933), Irak (1958).

²⁰ Brazília (1955), Kolumbia (1953, 1957), Honduras (1956), Salvador (1960).

3. **Masové revolúcie**²¹ – počet zúčastnených občanov je vysoký, ako aj samotné trvanie. Tento typ revolúcií je často spájaný s vysokou intenzitou vnútroštátnych prejavov násilia, ktoré smerujú i voči širokej verejnosti. Hlavným zámerom povstalcov sú zásadné zmeny v štruktúre politickej moci a sociálnom systéme.
4. **Reformné prevraty**²² – účasť verejnosti je veľmi nízka a ich trvanie je krátke, v mimoriadnych prípadoch priemerné. Miera násilia páchaného na ľuďoch je nízka. Účastníci prevratu sa pokúšajú vykonať čiastkové zmeny v štruktúrach politických autorít.²³

Ďalším významným autorom, ktorý sa zaoberal teóriami revolúcií, bol americký politológ Chalmers Johnson. Johnson vo svojom diele *Revolution and Social System* (Revolúcia a sociálny systém, 1964) vytvoril vzorec potrebný na dosiahnutie, prípadne vyhnutie sa revolučným zmenám. Pokúsil sa tiež vymedziť typológiu jednotlivých revolúcií na základe ich cieľa (zmena vlády, systému, spoločnosti), organizátora (dielo más alebo elity), spôsobu dosiahnutia zmien (reformami, eschatologicky, nostalgicky, elitársky, nacionalisticky) a spôsobu začatia revolúcie (spontánne alebo plánovane).²⁴

5. „REFORMOVANÉ“ REVOLÚCIE

Revolúcia je procesom zmeny, ktorý má d'alekosiahle následky. Jej priebehom a výsledkami sú ovplyvnené osudy mnohých osôb, ktoré sa na nej priamo podieľali alebo boli len jej pasívnymi aktérmi. V minulom storočí sa revolúcie odlišovali najmä svojím teritoriálnym vymedzením, boli to výhradne vnútroštátne udalosti. Politická a medzinárodná situácia sa najmä počas obdobia studenej vojny výrazne zmenila. Štátne revolúcie sa stali významným mediálnym artiklom a účasť „nezaujatých“ zahraničných novinárov, redaktorov a spravodajcov sa stala ich nevyhnutnou súčasťou. Revolučné novinky majú svoje pevné miesto v celodennom spravodajstve. Môžeme povedať, že revolúcie sa „medializovali“.

Zaujímavý je fakt, že napriek celoplošným revolučným udalostiam v polovici 19. storočia a počas celého 20. storočia, stále zostala skupina štátov, kde prebiehajú revolúcie aj na začiatku 21. storočia, dokonca sa v niektorých pravidelne opakujú (najmä v štátoch Afriky). Revolučné sklony sú pravdepodobne zakorenené v každom človeku, ktorý túži po životnej zmene. Štátne revolúcie sa však uskutočňujú v d'aleko väčšom meradle, ako ich osobné odrody. *„Revolúcie obvykle zakladajú systém celkom nový, často oponujúci predchádzajúcemu ústavnému systému.“*²⁵

Štátne revolúcie dneška sú charakterizované rôznymi prívlastkami. Už sa nejedná o veľké národné revolúcie, ale majú d'aleko „neškodnejšie“ názvy. Najznámejšie sa v ostatnom období stali revolúcie známe pod spoločným názvom – farebné revolúcie. Revolúcie sa stali d'aleko systematickejším a organizovanejším procesom s využitím najmodernejších technických vymožeností. Medzi organizátormi „farebných revolúcií“ je populárny manuál na prípravu revolúcie od G. Sharpa s názvom *From Dictatorship to Democracy*, ktorý celkovo definuje až 198 metód prípravy „nenásilnej“ revolúcie. Tieto metódy možno rozdeliť do troch veľkých skupín:

²¹ Francúzsko (1789), Rusko (1917), USA (1776), Čína (1949).

²² Argentína (1955), Sýria (1956), Pakistan (1958), Venezuela (1958).

²³ TANTER, Raymond– MIDLARSKY, Manus. A theory of revolution. In *Journal of Conflict Resolution*, 1967, roč. 11, č. 3, s. 264-280. [online]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/002200276701100302>>[cit. 2018-03-18].

²⁴ HROCH, ref. 15, s. 82-84.

²⁵ KLÍMA, Karel et al. *Komentár k Ústavě a Listině. 2. díl*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1169. ISBN 978-80-7380-140-3.

1. **Protesty a presvedčovanie** – zaradujeme sem symbolické demonštrácie, zhromaždenia, pochody, čestné držanie stráží (Sharp spomína 54 metód).
2. **Nespolupráca** – najčastejšie vo forme spoločenskej nespolupráce [napr. selektívny bojkot (16 metód), hospodárska nespolupráca, ekonomický bojkot (26 metód), štrajky (23 metód)] a politickej nespolupráce [napr. odmietanie existujúcich politických inštitúcií a ich predstaviteľov (38 metód)].
3. **Intervencia** – zaradujeme sem “nenásilné” obsadzovanie, paralelné inštitúcie (celkovo 41 metód).²⁶

Najzásadnejším je v tomto prípade tretí bod – intervencia. Zásahy zo strany externých faktorov sa stali bežnou súčasťou každej revolúcie. Globalizovaný a pluralizovaný svet je otvoreným miestom, v ktorom sú vzťahy medzi štátmi silne poprepávané. To má za následok snahu o presadenie si vlastných politických, ekonomických alebo spoločenských záujmov. Revolučné udalosti v africkom štáte, ktorý je zásadným producentom ropy, dokážu jej cenu ovplyvniť v globálnom meradle. Vojenská intervencia zase dokáže spôsobiť nestabilitu v regióne a vytvorí finančné možnosti pre intervenujúce štáty. Intervencie sa tak stali nevyhnutným, ale taktiež nebezpečným znakom súčasných revolúcií.

ZÁVER

Každá štátna revolúcia bez ohľadu na dobu a priestor, v ktorom sa odohráva, je sledom nepredvídateľných okolností, ktoré majú podobné ciele a vznikajú v podobných politických situáciách. Rozdielny je ich národný a ideový základ. Ich hlavným účelom je zvrhnutie vládnych štátnych orgánov a ich nahradenie novými zástupcami, ktorí sa podieľali na úspešnom priebehu revolúcie. Revolučné udalosti sú sledom viac či menej predvídateľných okolností. Revolúcie prešli mnohými zmenami a stáli v pozadí významných spoločenských, politických a kultúrnych zmien.

Revolúcie sa stali prostriedkom na vyvolanie nepokojov v štáte alebo celom regióne. Stali sa prostriedkom boja za „demokraciu“, kedy sa revolučné procesy neriadia výhradne z vnútra štátu, ale prítomné a zapojené sú i vonkajšie vplyvy. Násilné prejavy sú obmedzované v maximálnej možnej miere. Hlavným hnacím motorom týchto revolučných procesov sa stáva ich masovosť. Technologický pokrok a existencia života „on-line“ umožnili za pomerne krátku dobu kooperovať a zorganizovať obrovské množstvo ľudí. Dôležitú úlohu zohráva i on-line kooperácie, kedy je možné v priebehu pár minút meniť miesta protestných akcií, ich priebeh alebo cieľ, ku ktorému smerujú.

²⁶ SHARP, Gene. *From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation*. Boston: The Albert Einstein Institution, 2010, s. 31. ISBN 1-880813-09-2.

“IN FOCUS”, OR THE TURBULENT STORY OF THE EVOLUTION OF CIVIL LAW IN THE CZECH REPUBLIC THROUGH A CASE STUDY OF REGULATIONS CONCERNING HOTEL STAYS

**PEKSA, WŁADISŁAW – PEKSA,
ANNA KOCIOŁEK
JAGELLONIAN UNIVERSITY,
FACULTY OF LAW AND
ADMINISTRATION**

ABSTRACT

PEKSA, Władisław – PEKSA, Anna Kociołek. “In Focus”, or the turbulent story of the evolution of civil law in the Czech Republic through a case study of regulations concerning hotel stays. In *Historia et theoria iuris*, 2018, vol. 10, no. 1, p. 15-22.

The paper discusses the history of changes to civil code, as applied to hotel stayss in the times of the Good Soldier Svejk’s travels, by comparing the evolution of codification in Poland and the Czech Republic. While the Polish Civil Code contains no specific regulations as to a guest’s stay in a hotel and only regulates rules of liability, Czech Civil Code normalized a separate type of contract with respect to this kind of service. The author demonstrates the effects various administrations have had on the respective country’s civil code as the source of the sedivergences, indicating, for example, the consequences of the complex history of Czech lands, from the old Astro-Hungarian Monarchy to interwar Czechoslovakia and then to the socialist era and transformation, on the pluralism of its legal systems and as applied to each territory, and the difficulties in attempts to unify codification, and then contrasting it with Poland. The author concludes that for both Poland and Czech territory, the history of numerous, superimposed and crossing regulations on their territories were dealt with in different ways but that for the regular traveller, the consequences of this turbulent evolution had to be weighed against convenience and necessity.

KEYWORDS

civil code, Middle Europe, hotel agreement, codification, unification of civil code, history of the Czech Republic, property law, civil law reform

PUBLICATION REFERENCE

PhD law Anna Kociołek-Pęksa
apeksa@sgh.waw.pl
Chair of Public Administration
Warsaw School of Economics, Collegium of Socio-Economics
Wiśniowa 41, room 53
02-520 Warszawa

Dr. WladyslawPęksa (PhD)
wladyslaw.peksa@uj.edu.pl
Chair of Polish Legal History
Jagiellonian University, Faculty of Law
Cracow PL-31-007, Golebia Street 9

One of the most famous representations of a *sui generis* “tourist” who traversed the paths of the Danube monarchy during its difficult and unstable times is undoubtedly the character of Good Soldier Švejk (Joseph),¹ most vividly remembered for his walking trip towards² *České Budějovice*.³ Good Soldier Švejk is clearly not a classic example of a tourist. He was an orderly to Lieutenant Lukas and had been traveling to his destination by train but was kicked off at Tabor Station after he needlessly pulled the emergency brake. As often happens, despite receiving money for a new ticket from an unknown and compassionate man, Švejk spends it in an altogether different manner, that is, on drink,⁴ and thus has to continue his journey on foot. Unmistakably, the description of the character’s peripeteias was based on the author Jaroslav Hašek’s own experience, himself a great globetrotter and lover of trips, who travelled across the untrodden lands of the monarchy before and during the Great War.⁵ Good Soldier Švejk and his literary genitor will remain a perennial monument in the memory of many. For someone interested in the legal culture and its practical dimension in the society of that period, though, a question arises about the regulations of the legal system concerning the stays of various tourists and globetrotters in hotels and guesthouses (if, certainly, these travellers had the means and desire to use them). The question may be even more interesting because while it offers a great reference point to compare the regulations applied in various countries, it also serves to focus on the complicated history of law in Middle Europe, sometimes defined as the “land of Three Suns”. During the last millennium, this part of Europe was under the influence of three great civilizational spheres—the Latin West, the Greek-Orthodox East, and the Islamic South, with the latter due to the rise of the Ottoman Empire (later, today’s Turkey), which played a tremendous role in the 14th century until the modern era. The inhabitants of that part of Europe belonged to multiple ethnicities and confessions and found themselves under the influence of various empires representing different civilizational spheres.

To discuss all legislation regulating the operation and function of an inn or guesthouse in the last 200 years in that part of Europe would definitely exceed the frame of the present paper, but I suggest, dear reader, our attention be focused on the charming state of Poland’s southern neighbour and on one particular topic, that is, the contract of liability regulating the stay of a guest/tourist in an establishment. This will serve as an illustration of the legal transformation of recent years.

Polish Civil Code (CC) presently in force dates to 1964 and contains no general or specific regulations as to a guest’s stay in a hotel. The legal relation between a subject running an establishment as a form of professional and profitable activity and a guest is a type of innominate agreement and its character is close to a rental contract. As far as the

¹ HAŠEK, Jaroslav. *The Good Soldier Švejk and His Fortunes in the World War*. Kraków: Znak, 2017, p. 816.

² (...) go off to the world with easy mind and light and cheerful heart. Go and appreciate the beauty of a landscape adorned with fire trenches. It is beautiful and interesting. A faraway foreign land will feel to you like a familiar place or even like your home village. With a lofty feeling will you set forth lands described already by old Humboldt: “In the whole wide world haven’t I seen anything more marvellous than old good Galicia,” SZATAŃSKA, Dorota. Jak Dobry Wojak Szwejk (Like the The Good Soldier Švejk). In *Tourism online*. [online] Accessible at: <<http://www.turonline.pl/wycieczki/110-jak-dobry-wojak-szwejk.html>> [access 2017-04-01].

³ Second volume, *On the front*.

⁴ HAŠEK, ref. 1, p. 239-326.

⁵ These peregrinations resulted in the humoresques and short stories published in the Czech press right before the beginning of the First World War, translated and published in Polish for the 130th anniversary of Jaroslav Hašek’s birthday: HAŠEK, Jaroslav. *O Podhalu, Galicii... Piłsudskim. Szkicenieznane*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Przybylik: 2013. ISBN 978-83-937-9931-2.

range of the content of rights and duties of both sides is concerned, it is a combined agreement since it contains in parallel several benefits proper to different types of contracts. Therefore, the legal character of the hotel agreement regulated by the CC from 1864 was arguable in the literature on the matter and it required the application of relevant provisions of civil law on contracts in general.⁶ The CC⁷ solely regulates the rules of liability as well as the pledge right, expiration of claims, etc. for subjects running hotels or similar establishments as a profitable activity. At the same time, it echoes articles 538-544 of the past Code of Obligations⁸, which presented regulations on this matter in an identical manner. Both the previous and present judiciary⁹ prescribed the incorporation of vacation houses and spa residences into the category of hotels, simultaneously putting aside camping areas, student dorms, and charitable or philanthropic shelters.

With respect to the range of the regulated matter discussed above, it must be indicated that the attitude of the Czech lawmaker diverges radically from the Polish lawmaker's approach. Unlike the Polish one, the Czech Civil Code¹⁰, that is, the new one from 2012, in Title II, part II, chapter 3, subchapter 6, called *Ubytování* (accommodation, in a hotel), and specifically in paragraphs 2326 to 2331, normalizes a separate type of contract with respect to this kind of service. This other position refers to a construct deriving from the previously binding civil code (in Czechoslovakia) called *Starý občanský zákoník*,¹¹ in which in Title 11, part 8, we find a subchapter marked "Smlouva o ubytování" (paragraphs 754-759) regulating a separate type of nominate contract. The apparent continuation of the previous construct is nevertheless an illusion. As long as in the Polish CC the norms referring to obligations are more or less a continuation and reference to the pre-war Code of Obligations, the Czech situation is quite different. This dissimilitude stems from an entirely different history of the evolution of the law of obligations and, more widely, of the entire jurisprudence of civil law in Czechoslovakia until 1989.

The departure point for the evolution of civil law on Czech territory resembled to a certain extent the evolution of civil law on Polish territory, provided we consider this point to be the beginning of shaping modern, codified civil law. The story of Czech civil law (or rather of the process shaping civil law on Czech territory) should begin with a historical reminiscence. Until 1918, the territory of the present Czech Republic, at that time, Czechoslovakia, formed part of Cisleithania within the Habsburg Monarchy (the official name of the state was the **Kingdoms and Lands Represented in the Imperial Council**, *Die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*)¹². Without dwelling on the

⁶ NESTEROWICZ, Mirosław. *Prawo turystyczne*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012, p. 112 and following. ISBN 9788326499838. GOSPODAREK, Jerzy. *Prawo turystyczne w zarysie*. Branta, 2003, p. 336. ISBN 9788389073402.

⁷ That is, the bill from 23rd of April 1964, Civil Code, Journal of Laws (Dz.U.) 2017, pos. 569–unified text.

⁸ Resolution of the President of the Republic of Poland from the 27th of October 1933 – Code of obligations, Dz.U. (Register of Bills) 1933 nr. 82 pos. 598 – in force until the introduction of the present Civil Code, that is, until 1965.

⁹ Resolution of the Supreme Court from the 5th of March 1971, III CZP 6/71, OSNCP 1971, nr. 10, sentence of the Supreme Court from the 16th of March 1948, KrC 62/48, PiP 1948, part 8, p. 131 and following, sentence from 28 of September 1956, 3 CR 800/56, OSN 1957, nr. 2.

¹⁰ Code no. 89/2012 Sb. [Občanský zákoník].

¹¹ Code no. 40/1964 Sb. [Občanský zákoník].

¹² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, p. 224 and following. BRAUNEDER, Wilhelm. *Die Verfassungsentwicklung in Österreich 1848 bis 1918*. In URBANITSCH, Peter – RUMPLER, Helmut (eds.). *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, vol. VIII*. Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2000, p. 118-120, 158-161. ISBN 13: 978-3-7001-3540-1. GRODZISKI, Stanisław. *Historia Ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*. Warszawa; Wrocław; Kraków; Gdańsk: PAN, 1971. GRODZISKI, Stanisław. *Ustrój polityczno-prawny Śląska austriackiego w latach*

fact that after 1620, as a consequence of the quashing of an uprising of Czech estates (defenestration of Prague), the state turned towards absolutism, and together with reforms conducted in the 18th century, state institutions of the Czech Crown, and later on also its legal distinctions, were progressively fading.¹³ The so-called re-codification of territorial laws that consisted of issuing codifying lists for every land of the Czech Crown (separately for Czech, Moravia, and even each principality in Silesia) perpetuated to a certain extent particularities among different Czech historical lands. On the contrary, the unification and modernization of law that took place in the 18th century within the entire Habsburg Monarchy obliterated those differences between Czech territories and other parts of the monarchy.¹⁴

As far as civil law is concerned, in the Western part of the monarchy, after previous numerous but partial attempts, the all-Austrian codification of civil law (ABGB¹⁵) was introduced under patent nr 946 in 1811¹⁶. Despite these efforts, the patent ultimately did not enter into force on the Hungarian territory of the state—Cisleithania.¹⁷ This fundamental dualism of the legal system in the old Astro-Hungarian Monarchy was, in a way of speaking, “inherited” by interwar Czechoslovakia. The act from 1918 known as the “receptive order”¹⁸, adopted on 28th October, stated that the hitherto legal system as well as its normative acts and directives were to remain in force¹⁹. What is interesting is that this was one of the first legislative acts of the new state of Czechoslovakia. According to the principal author of the act, A. Rašin, its goal was to prevent “an unlawful state”, understood as the lack of any binding legal order because of the cessation of the political and legal entity of Austria-Hungary and the creation of a new state on the territory. It is worth noting that in the Polish history of law and its legal culture from 1918, the necessity for a similar act was avoided. It was presumed that the hitherto legal order was automatically in force because of its territorial character, even though in the reborn Polish Republic there were as many as five binding legal orders. The case discussed earlier of a hotel guest who may encounter different regulations and different forms of a hotel agreement based on location, is a consequence of this “pluralism” of the legal system on the territory of one state (as in interwar Czechoslovakia, where a set of regulations was in force in the Czech part of the country, a different one in the Slovakian part of the country, and a different one still on the territory of Carpathian Ruthenia, today’s Ukraine, or in the Second Polish Republic, where the legal orders were even more numerous.)

Juridical practice had to handle yet another challenge: the formal validity of regulations that did not apply to the new political and legal reality or had become obsolete (i.e., rules concerning the imperial court or succession to the throne).²⁰ In the post-Hungarian part of Czechoslovakia, this task was particularly complex. In October 1860, Austrian civil codification was *de facto* annulled by the return of the legal force of the old

1742-1848. In *Studia Historyczne*, 1967, yearbook 10, vol. 1 and 2. BALZER, Oswald. *Historia Ustroju Austrii w zarysie*. Lwów, 1908.

¹³ VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilem. Zanik společných organu zemi ceske koruny In *Ceske pravni dejiny*. Plzen: Nakladatelství Ales Cenek s.r.o., 2010, p. 205. ISBN 978-80-7380-257-8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 411-412.

¹⁵ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch.

¹⁶ This is how the act is labelled in Czech.

¹⁷ GÁBRIŠ, Tomáš. *Dočasné Súdne Pravidlá Judexkuriálnej Konferencie z roku 1861*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, p. 43-55. ISBN 978-80-8078-601-4. Vojacek, Ladislav - Schelle, Karel. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing 2007, p. 186.

¹⁸ Codeno. 11/1918 Sb. z. a n.

¹⁹ The exact quote was: “článek II. Veškeré dosavadní zemské i říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.”

²⁰ VOJÁČEK – SCHELLE – KNOLL, ref. 13, p. 419.

Hungarian legal order from 1848. At the same time, the introduction of Austrian civil law in Hungary in 1953 had no effect and was not binding. Hungarian law, in particular civil law, was to a large extent based on custom and unwritten sources. Even if written sources were applied, they often originated from the Middle Ages, and therefore in most cases they did not apply to the requirements of modern juridical technique²¹. Adopted in 1918, the rule of the continuation of the hitherto Hungarian legal order in the Slovakian and Carpathian Ruthenian parts of the new state meant that the unwritten customary law was still binding on those territories. This particular “separatism” of legal culture of Poland’s southern neighbours was so deep that even jurists, professional specialists of the law, from one part of the country were unfamiliar with the regulations or even general assumptions of the legal system in force in another part of the country. Attempts at unification were not very fruitful, so this multicentred legal system, characterized also by redundancy²² and an inflation of legal regulations, exhibited only minimal coherence.

The legal system of the First Republic underwent additional complications after the fall of the state after the Munich Conference in 1938. In 1939 to 1945, few “centres of legislative activity” were born. At the creation of the Protectorate of Bohemia and Moravia, jurisdictional activity for Czech territory was assumed by the protectorate’s authorities, the Third Reich, but also by the temporary government in London, as well as organs of the independent State of Slovakia created in 1939 and organs of the Slovakian National Uprising. Luckily for the hotel guest and other participants in the sphere of life regulated by civil law, none of the above authorities bothered to seriously interfere with the jurisprudence of civil law. An anecdote as reminder is fitting here: in 1940, 45 Slovakian laws (or rather Slovakian-Hungarian law) were extended to the territory of the northern parts of *Orava* and *Spiš* (the so-called Polish *Spiš and Orava* from 1920-1939) incorporated into the Slovakian State. The situation we present is even more interesting if we keep in mind that on these historic territories of *Spiš and Orava* *comitatuses* in force up to 1918 was the unwritten and partly customary Hungarian law as far as civil law is concerned. In 1922, for the reason of unification with the rest of Polish territory, Galician law, that is Austrian law codified in the ABGB of 1811, was enforced. Thus, the conclusion that on the territory of the Protectorate of Bohemia and Moravia as well as in the Slovakian State, civil law was kept in the “Czech-Slovakian” legal duality, which meant basically the “Austro-Hungarian” legal system. Therefore, the dualism in the construct of the sources of law was maintained.

At first, the post-war legal situation in Czechoslovakia was formed quite distinctly from the situation in Poland. Despite the change in the international situation, there was no conflict over the legality and legitimacy of power in Czechoslovakia (unlike in Poland, where a conflict rose between the Polish government in London and the communist Lublin government represented by the PKWN, the Polish Committee of National Liberation). Not only was the continuation of Czechoslovakian statehood from 1938 recognized, together with the Czechoslovakian constitution from 1920, but also the “renovation” and continuation of the legal order of Czechoslovakia, as well as the legal provisions from wartime and occupation were no longer in force²³. In June, the government was authorized²⁴ to review and adjudicate which decrees and acts published

²¹ GÁBRIŠ, ref. 17, p. 51-63.

²² GUŚĆ, Janusz. System prawa w warunkach nadmiaru prawa. In BOGUCKI, Olgierd – CZEPITA, Stanisław (ed.). *System prawa a porządek prawny*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński Rozprawy i Studia Vol. (DCCLXVI) 692, 2008, p. 117-138. ISBN 978-83-7241-657-5.

²³ No. 11/1944 Úř. v. čsl.

²⁴ No. 22/1945 Sb.

in the *Journal of Laws* would remain in force and binding. The case, however, was not as simple as it appeared *prima facie*, since jurisprudential competences were retained by the organs of the Slovakian National Council, which considered itself an organ of power in the rebuilt Czechoslovakia and declared in its acts the right to issue acts with the effect of bills (in an understanding with the president of the Republic) for Slovakian territory in the name of the re-constituted Czechoslovakian Republic. Such an organ, however, was not envisioned by the constitution of 1920. What is more, in terms of the resumption of the legal order from before the war and keeping in force regulations from the war time and occupation, the Slovakian National Council adopted quite a different position from statements accompanying the presidential decrees, namely, in a decree from the 21st of April 1945. In it, the Slovakian National Council declared that the legal acts from during the war would remain in force if they complied with the republican and democratic spirit²⁵. This position was less restrictive and varied from the decrees of the president.

The lack of changes to civil law in the form of comprehensive codification did not imply the lack of reform of civil law before 1950. Like in Poland, the reforms were of a two-dimensional or even three-dimensional aspect. The codification failed to be carried out, but the projects and ideas elaborated influenced the post-WWII codification more than once²⁶. Published in 1937, “Vladnínávrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník” had an impact on the revision of the civil code from 1950. The second course of the changes was a group of partial modifications interfering with property law and repealing patrimonial fee tails, which paved the way for agricultural reform. Also, the protection of tenants was developed, because in Austrian law it was very limited.²⁷ During the time of the Protectorate of Bohemia and Moravia (and also in the Slovak State), resolutions based on the Third Reich’s Nuremberg laws were introduced, jointly with regulations on the “Aryanisation” of estates, a term that covered the plunder and expropriation of them without compensation. Whereas, the third direction of changes conducted this time after World War II was the massive expropriation and nationalization of estates combined with reforms of the institutions of civil law, which went way further than happened in Poland.

The two-year long period of comprehensive and deep reforms of the civil law system in Czechoslovakia took place after the communists came to power in 1948.²⁸ The result of these large-scale codification works in various domains was, for civil law, its “recodification”, concluded in the publication of a new civil code (and code of civil procedure) in 1950. The new code is known in Czech literature as *střední kodex*.²⁹ The stipulations of this first code were far more radical than analogical acts unifying civil law in Poland in 1946-1950. Nevertheless, that wasn’t the end of work on the “recodification” of civil law in Czechoslovakia. Truly revolutionary changes entered through a new civil code—*Občanský Zákoník č. 40/1964 Sb.*—in force until 2012. Already *střední kodex* in its general rules introduced entirely new norms of civil law: weaker property law, limitation to a catalogue of items that may be the property of physical persons, a preference for state and socialized property, shift in the legal form of possession of real estate towards subordinate laws and those of ownership towards usage. Commercial law as a separate branch of the legal system practically disappeared. A gigantic level of chaos in relation to

²⁵ No. 30/1945 Sb. n. SNR.

²⁶ VOJÁČEK – SCHELLE – KNOLL, ref. 13, p. 450.

²⁷ Therein.

²⁸ Klement Gottwald, quoted in the manuals, the leader of the Communist Party of Czechoslovakia, was to declare a laconic programme of reforms of the legal system, during a session of the Central Committee: “The need is to liquidate this unacceptable state when binding are acts from the times of Maria-Therese”; see: Vojacek... p. 563.

²⁹ No. 141/1950 Sb. and No. 142/1950 Sb.

the ownership of real estate was provoked by the revocation of the rule of *superficies solo cedit*. In parallel with *střední kodex* was introduced jurisprudence concerning the economy and housing management, together with laws on housing cooperatives. These led to the state-administrated management of housing matters.³⁰ Not only were solutions introduced that gave entirely “original” (in a pejorative sense) form to property law, dividing ownership into state, socialized, and personal, with separate legal regimes referring to each type, but the Code of 1964 introduced a new “socialist” structure to the branches of civil law. In practice, the law of obligations became a construct referring to the relations between physical persons and between physical persons and organizational units. Simultaneously, in economic relations, freedom of contracts and the very construction of obligation (provided, it existed in a modified form) that for the subjects of the socialized economy functioned on particular rules, disappeared. Commercial and economic law as a separate branch of private law literally ceased to exist.

As a result, in November 1989 (when the Velvet Revolution took place), the situation in Czechoslovakia required a revolution in the codification of civil law to a much deeper extent than happened in Poland during the same period. After a few changes, several revolutions in the civil code took place: once in 1991 for Czechoslovakia, still one state, and then in 2012 when the socialist-era civil code – after multiple novelizations – was finally dismissed.

Moving back to the main thread of our story—the ups and downs of the regulation of an agreement between a tourist and a hotel operator. When we describe the text and construction of the agreement in the context of the history of legal culture and then compare the situation in two nearby countries with similar experiences, we will come to the conclusion that the very text of the regulation is not particularly revealing, but the context is conspicuous. In Poland, the hotel agreement, always present even in the small economic activity of guest houses or rooms for rent in summer resorts, since already in the socialist era, could be an unnamed contract to which we apply the general rules of obligation. This stems from the systematization of the bourgeois character of civil law, with its inner logic of legal institutions originating from Roman Law. On the other hand, the Czech example bears in it an entirely different experience of the liquidation and limitation of the law of obligations and civil law regulating legal relations between physical persons. The history of the difficult and not always successful codification was similar in both countries: at times the regulations were so numerous and divergent that the hotel guest could rest easy only by sheer ignorance of this fact.

However, the next time we perform such a small everyday act as using a hotel service, let us remember before turning off the lights and falling asleep how many tens of years of complicated civil law history stands behind the simple activities of everyday life.

³⁰ No. 110/1950 Sb. No. 27/1959 Sb. No. 71/1959 Sb.

IUS TALIONIS V JUDAIZME OBDOBIA DRUHÉHO CHRÁMU

**MICHAELA PRIHRACKI
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, EVANJELICKÁ
BOHOSLOVECKÁ FAKULTA**

ABSTRAKT

PRIHRACKI, Michaela. Iustalionis v judaizme obdobia Druhého chrámu. In *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. 24-31.

Predmet výskumu článku predstavuje: „Iustalionis v judaizme obdobia druhého chrámu“. Úloha a zámer práce je objasniť problematiku trestu smrti v judaizme obdobia Druhého chrámu (539 ante – 70 post) a taktiež komparácia dobových perspektív s učením Ježiša, ktorého predstavujeme ako jeden smer v rámci judaizmu. Ide predovšetkým o priebeh súdneho procesu a spôsoby popravy odsúdených – aplikované Izraelcami. Za týmto účelom sa článok venuje starozmluvným a talmudickým zmienkam o smrti a hrdelných trestoch. Tieto sú doplnené perspektívou vybraných novozmluvných textov z evanjelií, ktoré súvisia s danou problematikou, medzi ktoré môžeme zaradiť perikopu o žene cudzoložnici (J 7, 53 – 8, 11), kázeň na hore (Mt 5 – 7) a aj dvojité prikázanie lásky (Mt 22, 34 – 40).

ABSTRACT

PRIHRACKI, Michaela. Ius Talionis in Second Temple Judaism. In *Historia et theoria iuris*, 2018, vol. 10, no. 1, p. 24-31.

The theme of this paper is „Ius Talionis in Second Temple Judaism“. It's task is to acquaint us with the issue of capital punishment within Second Temple Judaism (539 BC – 70 AD) and its comparison with Jesus' teaching. Our main focus will be the study of the course of trial and what types of death penalties were applied by Israelites. Because of the above mentioned reasons, part of the paper will focus on the analysis of Old Testament and Talmudic references to death and death penalty. These are supplemented by an analysis of chosen texts from the New Testament, which are relevant to this issue – namely the pericope of the woman caught in adultery (J 7, 53 – 8, 11), the Sermon on the Mount (Mt 5 – 7), and the Double commandment of love (Mt 22, 34 – 40).

KLÚČOVÉ SLOVÁ

trest, trest smrti, Zákon, judaizmus, Ježiš, etika

KEYWORDS

punishment, capital punishment, Law, judaism, Jesus, ethics

KONTAKTNÉ ÚDAJE

Mgr. Michaela Prihracki
michaelaprihracki@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Evanjelická Bohoslovecká Fakulta
Bartókova 8
811 02 Bratislava
Slovenská republika

ÚVOD

Celosvetovo registrujeme tendenciu klesajúceho výskytu trestu smrti, avšak napriek tomu je táto problematika stále aktuálna. Kresťanské cirkvi, čerpajúc zo Starej a Novej zmluvy, v otázke ľudských práv nezastávali vždy jednotné a ani humánne stanoviská. Z tohto dôvodu sa chceme v tomto článku pozrieť na predpisy Starej Zmluvy, ich vývoj v rámci judaizmu (zachytenom predovšetkým v talmudickej literatúre) a čiastočne aj na recepciu Ježišom, ako ju nachádzame zaznamenanú v evanjeliách. V čom sa Ježiš pridržal svojej tradície, aké dôrazy postavil, prípadne v čom sa odkláňal.¹ Talmud síce vznikol až v neskoršej dobe,² avšak predsa jeho výpovede odhaľujú aj pomery judaizmu obdobia druhého chrámu.

Problematika trestu smrti súvisí s chápaním života a smrti. V Starej zmluve nachádzame množstvo predstáv, ktoré sa snažia vysvetliť tieto dva fenomény. V zásade ide o tieto hlavné línie: 1. smrť je vnímaná ako trest za hriech;³ 2. smrť je chápaná ako prirodzený následok života.⁴ V druhom bode by sme o smrti ako o treste mohli hovoriť len v prípade, že by šlo o predčasnú, nedôstojnú alebo nezvyčajnú smrť. „Ukončenie života bežnou smrťou vo vysokom veku je prijateľné ako niečo síce poľutovaniahodné, ale prirodzené, proti čomu sa nedá protestovať.“⁵

V rámci judaizmu nachádzame veľmi silné hodnotenie života – je to darom od Boha, pričom dlhý život je chápaný ako požehnanie človeka. V negatívnom zmysle preto môžeme o treste smrti uvažovať ako o odobratí takéhoto požehnania, ktoré si môže človek na seba priviesť neposlušnosťou voči Zákonu.⁶

1. TREST SMRTI V STAREJ ZMLUVE

Judaizmus obdobia druhého chrámu môžeme časovo vymedziť medzi rokmi 539 *ante* (Izrael sa nachádza pod Perzskou nadvládou) až 70 *post* (kedy bol zničený Herodesov chrám).⁷

Začneme v krátkosti s tým, ako sa na trest smrti pozerala Stará zmluva a judaizmus obdobia druhého chrámu. Koncept previnenia a trestu nachádzame zaznamenaný už v prvých kapitolách 1. knihy Mojžišovej (1M 3). Mohli by sme povedať – objavuje sa simultánne s výskytom človeka na zemi. Jednotlivec sa po príchode na zem stáva súčasťou

¹ Ježiša chápeme ako silu pôsobiacu v rámci judaizmu obdobia druhého chrámu, pretože, ako na to poukazuje Kok a Roth, bol stále židom. Nazvať Ježiša kresťanom by bolo anachronické. Pozri KOK, Jacobus et al. *Sensitivity toward Outsiders*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014, s. 3. ISBN 978-3-16-152176-8.

² Poznáme dve verzie Talmudu – babylonský a palestínsky. Redakčné úpravy babylonského boli dokončené v 6. – 7. storočí po Kr. a redakcia palestínskeho bola uzavretá na konci 5. storočia. PAVLINCOVÁ, Helena – HORYNA, Břetislav (eds.) *Judaizmus, kresťanství, islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 204. ISBN 80-7182-165-9.

³ Toto je línia, ktorú predstavuje predovšetkým Jahvista a Kňazský kódex, avšak je známa aj v neskoršom judaizme (vid'. Sir 25, 25; 4 Ezd 3, 7), ale aj v Novej zmluve (vid'. R 5, 12; 1K 15, 21; R 7, 13). Smrť nie je chápaná ako prirodzený fenomén a v takomto zmysle silno invokuje predstavu posmrtného života.

⁴ Spohľadom na 1M 3 by následne trest človeka predstavoval nie smrť, ale sťaženie životných podmienok. Takúto predstavu nachádzame na viacerých miestach Starej zmluvy (vid'. Ž 30,10; 10,88; 115,16 v Iz 38,11).

⁵ KITTEL, Gergard (ed.). *Theological dictionary of the New Testament. Volume II*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1978, s. 846.

⁶ KITTEL, ref. 5, s. 851.

⁷ Pozri aj GRABBE, Lester L. *Introduction to Second Temple Judaism*. London: T&T Clark International, 2010, s. xi. ISBN 978-0567552488.

komplexnejších vzťahov – smerom k Bohu a smerom k zvyšnému stvoreniu, ktorého súčasťou sú aj ostatní ľudia. Tieto vzťahy tvoria predpoklad pre tvorbu štruktúr, predpisov upravujúcich život v týchto štruktúrach a následné tresty za porušenie zákonov, ktoré upravujú spolunažívanie komunit. Trestné činy sa môžu týkať viacerých oblastí života, môže ísť o trestné činy voči Bohu (modloslužba, rúhanie sa, znesväcovanie soboty), trestné činy proti životu, zdraviu a slobode druhého človeka,⁸ a trestné činy v kontexte rodinných vzťahov (ide predovšetkým o cudzoložstvo a incestuálne vzťahy). V prípade zločinov týkajúcich sa sexuality nejde len o jednotlivca a jeho dôstojnosť, čo je dôrazom moderného práva, ale týkajú sa a ohrozujú manželstvo, rodinu a aj Izrael ako celok.⁹ „Všeobecne známymi trestami bolo bičovanie, resp. palicovanie, nútené práce, vyhnanstvo, uväznenie a trest smrti. Medzi spôsoby, ktoré vtedajší judaizmus používal na vykonanie exekúcie patrili ukameňovanie, upálenie, sťatie a obesenie.“¹⁰ Ukrižovanie, ktoré bolo hrdelným trestom uloženým Ježišovi, nebolo židovským spôsobom popravy.

V 5 knihách Mojžišových sa nachádza vypracovaný komplexnejší súbor predpisov, určitý zákonník, ktorý obsahuje zásady týkajúce sa rôznych oblastí života človeka (kult a rituálne predpisy, morálne predpisy a príslušné tresty, medzi nimi aj hrdelné tresty za zločiny, etc.). Jiří Kašný však poukazuje na to, že v Starej zmluve v prípade trestov nejde o systematizovaný prehľad zákonov, ktorý by zodpovedal modernej teórii trestného práva. „Z právneho hľadiska sa jedná o jednoduché a vždy iba neúplne súbory ustanovení o trestných zločinoch a trestoch.“¹¹ V období prorokov je dôraz kladený predovšetkým na morálne priestupky a modloslužbu, ktoré majú za následok deštrukciu Izraela.¹²

Dekalóg (2M 20, 1 – 17; 5M 5, 6 – 21), ktorý je centrálnou časťou Zákona daného na Sinaji, nám v tejto oblasti nie je natoľko nápomocný. V hebrejčine nachádzame viacero pojmov, ktoré sa vzťahujú na zabíjanie: הרג (zabíjať), קטל (zabíjať); נכה (utlíť, dobiť), רצח (vraždiť).¹³ V dekalógu je použité práve posledné רצח, ktoré označuje nelegálne zabitie nepriateľa, stojace v protiklade k predpisom Zákona. Z tohto predpokladu vychádza aj Juraj Bándy, keď hovorí, že „argumentovať týmto veršom proti trestu smrti je neprimerané.“¹⁴ Ježiš toto prikázanie rozvádza vo svojich antitezách (Mt 5, 21 – 26), pričom ho sprísňuje aj na slovné a emočné prejavy (nadávky a hnev), stále však nemôžeme s istotou povedať, či tieto slová sa vzťahujú aj na prípad odsúdených trestancov.

Najznámejším textom o *iustalionis* nachádzame v 2M 21,22 – 27: „Ak by však nastala smrteľná nehoda, vtedy dáš život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, popáleninu za popáleninu, ranu za ranu, modrinu za modrinu.“¹⁵ V tomto etickom princípe treba vidieť jeho reštriktívnu funkciu, ktorá mala za úlohu obmedziť hranice pomsty.¹⁶ Taktiež v dejinách výkladu sa objavovalo viacero možností interpretácie tohto

⁸ „Sloboda je rovnako ako život pre Izraelcov Hospodinovým darom, a slobodný život v spoločenstve Izraela v zaslúbennej zemi je poslaním Izraela.“ KAŠNÝ, Jiří. *Právo v hebrejské Biblii*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 106. ISBN 978-80-7429-910-0.

⁹ Vid' viac KAŠNÝ, ref. 8, s. 94 – 112.

¹⁰ PRIHRACKI, Michaela. *Trest smrti z perspektívy Ježišovho učenia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Evanjelická bohoslovecká fakulta, 2017 [diplomová práca], s. 24.

¹¹ KAŠNÝ, ref. 8, s. 112.

¹² BALLARD, Bruce W. The death penalty: God's time less standard for the nations? In *Journal of the Evangelical Theological Society*, 2000, roč. 43, č. 3, s. 472-475. ISSN 0360-8808.

¹³ TURČAN, Martin. *Právo a judeo-kresťanská tradícia*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 27. ISBN 978-80-7160-350-40.

¹⁴ BÁNDY, Juraj. *Dekalóg (Rozbor Desatora)*. Bratislava: EBF UK, 1999, s. 48. ISBN 80-88827-15-9.

¹⁵ 2M 21, 23 – 25.

¹⁶ Porovnaj s 1M 4, 23: „Raz povedal Lámech svojim ženám: Ádá a Cillá, čujte môj hlas, Lámechove ženy, počúvajte moju reč! V odplate za ranu zabil som muža, za svoju ranu mladíka.“

predpisu. Prvou možnosťou, minoritnou, je doslovný výklad. Druhou je finančná, resp. kompenzačná interpretácia, ktorá predstavuje majoritnú skupinu, pričom ju zdôrazňuje predovšetkým rabínska literatúra. Tretiu, strednú možnosť ponúka Jozefus Flavius, ktorý pripúšťa kombináciu doslovnej a finančnej interpretácie, kde sa sám poškodený môže rozhodnúť, aký spôsob trestu preferuje.

Trochu iným smerom sa uberá Ježiš, ktorý poukazuje na možnosť nepokračovať v línii násilia, ale vzdať sa svojho nároku na odplatu a dať priestor odpusteniu a láske.¹⁷ Nie je uvedené, či takéto správanie má vyvolať zmenu v nepriateľovi, odzbrojiť ho, alebo dokonca z neho urobiť priateľa. Ježišove učenie nie je v takomto zmysle pragmatizmom a preto je táto možnosť veľmi nepravdepodobná.¹⁸

2. SÚDNY PROCES

Samotný súdny proces začal podaním obvinenia, pričom musel obsahovať výpovede aspoň dvoch očitých svedkov. Títo museli páchatel'a už vopred varovať na kriminálny charakter jeho zamýšľaného konania. Človek nemohol byť odsúdený, ak nebol vopred upozornený na trest, ktorý môže nasledovať po jeho zločine. V Izraeli boli známe 4 súdne inštalácie: mestské súdne dvory, súd na Chrámovej hore, súd v *Chel* a Najvyšší súd. „*Existovali 3 rozdielne typy najvyšších súdov: prvý mal 3 členov, druhý mal 23 členov, a tretí so 71 členmi. Vo všetkých súdoch pôsobili súčasne ako porota aj sudcovia.*“¹⁹

Spravodlivosť súdu mala byť zabezpečená niekoľkými opatreniami: výberom sudcov (tieto pozície mali obsadzovať empatickí ľudia, schopní vcítiť sa aj do obvineného), zakrytím očividných sociálnych rozdielov medzi žalobcom a obvineným (ich oblečenie nemalo prezrádzať, kto pochádza z akej spoločenskej vrstvy ako opatrenie predchádzajúce zaujatiu sudcov). Pri udelení hrdelného trestu muselo byť rozhodnutie o obvinení odhlasované pomerom hlasovania v prospech odsúdenia väčším aspoň o dva hlasy.²⁰ Ďalej bola neutrálnosť súdneho procesu zabezpečená aj výberom svedkov (ktorí nemohli byť v pozitívnom, ale ani negatívnom vzťahu k obžalovanému), prijateľné boli len priame svedectvá, pričom tieto boli podrobne skúmané a porovnávané (podozrivé boli priveľké odlišnosti v základných bodoch rozprávania, ale aj naopak nápadná zhoda vo všetkých detailoch). Trestné činy boli diferencované aj podľa okolností konkrétneho prípadu, na tie sa mohlo prihliadať v prípade nedbanlivosti alebo nehody. V takýchto prípadoch mohol vrah ujsť do útočiskného mesta, kde mohol zostať do vydania právoplatného verdiktu (4M 35, 9 – 15).

Podľa niektorých bádateľov bola v judaizme obdobia druhého chrámu vedená diskusia ohľadom hrdelných trestov. Do takejto bol podľa J 7, 53 – 8, 11 zapojený aj Ježiš, ohľadom ukameňovania ženy cudzoložnice. Príbeh je zasadený do kontextu polemiky s farizejmi a zákonníkmi. Z tohto dôvodu je predmetom skúmania, či sa Ježiš v tejto časti skutočne venuje problematike trestu smrti, a či žene, ktorá bola pred ním postavená,

¹⁷ Pisateľ Matúšovho evanjelia podporuje svoju tézu 4 príkladmi z bežného života, ktoré hovoria o „neprijatí role protivníka, neprijatí nepriateľstva.“ Vid' MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií, 2015, s. 81. ISBN 978-80-87287-44-6.

¹⁸ ALLISON, Dale C. *The sermon on the Mount: Inspiring the Moral Imagination*. New York: The Crossroad Publishing Company, 1999, s. 99. ISBN 0-8245-1791-1.

¹⁹ COHEN, Abraham. *Everyman's Talmud*. Letchworth: The Temple Press, 1949, s. 300.

²⁰ Pri bežných občianskych záležitostiach bolo postačujúce, keď hlasovanie skončilo s rozdielom jedného hlasu.

naozaj odpúšťa. Nepoužitie slova ἀφίημι by skôr hovorilo za to, že jej neodpúšťa, iba fakticky hodnotí, že je daný prípad prepustený na základe procesnej chyby.²¹

3. PRIEBEH JEDNOTLIVÝCH HRDELNÝCH TRESTOV

Samotný priebeh jednotlivých hrdelných trestov prechádzal určitým vývojom, v Ježišovej dobe mal však pravdepodobne nasledovnú podobu. Po vynesení právoplatného rozsudku bol obvinený odvedený na miesto popravy. Počas cesty sa mohol 3-krát odvolať a ponúknuť nové informácie, ktoré by mohli prispieť k určeniu jeho nevinu. Na mieste popravy mal vyznať svoje hriechy, požiadať Boha, aby jeho smrť prijal ako zmierujúcu a na základe nej mu odpustil jeho previnenia. Zároveň predpisy poznali aj možnosť justičných omylov na základe klamlivých výpovedí svedkov.²²

Najznámejším izraelským trestom smrti je ukameňovanie, ktoré bolo podľa Mendelsohna na základe Maim. Yad, Sanhedrin 15, 10 udeľované za 18 rôznych zločinov: „1. Sexuálny styk s vlastnou matkou; 2. s nevlastnou matkou; 3. so svojou nevestou; 4. so zaslúbenou pannou (znásilnenie); 5. homosexualita u mužov; 6. praktizovanie brutality mužov; 7. to isté praktizované ženami; 8. bohorúhačstvo; 9. modloslužba; 10. obetovanie dieťaťa Molochovi; 11. podnecovanie niekoho, aby vykonal modloslužbu; 12. podnecovanie komunity k modloslužbe; 13. nepovolená prax veštevstva (pytonizmus); 14. čierna mágia; 15. mágia; 16. porušenie Šabbatu; 17. prekliatie rodiča; 18. porušenie synovskej, alebo dcérskej povinnosti, o čom svedčí príbeh o „neposlušnom synovi“ (5M 21, 18 – 21).“²³ Vykonávalo sa v troch fázach, pričom nie vždy došlo ku všetkým z nich. V prvej fáze bol odsúdený človek prvým svedkom zhodený na skalu z vyvýšeného miesta (približne dvojnásobok výšky človeka).²⁴ Ak nezomrel, ďalší dvaja svedkovia zhodili veľký balvan na jeho hrud'. Ak prežil aj túto fázu, bol k aktívnej participácii privolaný aj zvyšok Izraela, ktorý kameňoval odsúdeného až do momentu smrti. Takýto postup obmedzil *vindicta publica* a na druhej strane zapojenie svedkov do výkonu trestu bolo určitou formou prevencie pred falošnými svedectvami.

Druhým spôsobom exekúcie je upálenie, ktoré je spomínané ako predsinajský druh trestu. Tento trest predstavoval sprísnenie trestu ukameňovaním. Bol udeľovaný za 10 zločinov (viď Sanh 9, 1; Maim. Yad; Sanh 15, 11), ktoré sa týkajú incestuálnych vzťahov: „1. Zakázaný pohlavný styk kňazovej dcéry. 2. pohlavný styk s niekoho vlastnou matkou. 3. s dcérou vlastnej dcéry. 4. s dcérou vlastného syna. 5. so svojou nevlastnou dcérou. 6. s dcérou

²¹ Mohlo ísť o viacero procesných chýb – nesprávny výber svedkov (mohli byť zaujatí, nie priame svedectvá, nemuseli mať čisté úmysly, mohli prichytenie vopred naplánovať spolu s jej manželom/snúbencom); Ježiš mohol poukazovať na neprítomnosť muža, ktorý so ženou cudzoložil pri procese; alebo mohlo ísť o poukaz na fakt, že právnu jurisdikciu nad Izraelom prebrala Rímska ríša. Pozri PRIHRACKI, ref. 10, s. 37-56.

²² Sanh 6, 5; Sanh 8, 3 hovoria o takomto prípade v rámci modlitby odsúdeného pred popravou. Ak je človek vinný, jeho smrť má byť zmierením, ak nie je, Izrael bude bez viny, avšak svedkom nemá byť nikdy odpustené. Pozri aj RABINOWITZ, Louis I. Capital punishment in Practice in the Talmud. In SKOLNIK, Fred (ed.). *Encyclopaedia Judaica Volume 4*. Jeruzalem: Keter Publishing House, 2007, s. 448. ISBN 0-02-865928-7.

²³ MENDELSON, Samuel. *The criminal jurisprudence of the ancient Hebrews*. Baltimore: M. Curlander, Law Bookseller and Publisher, 1891, s. 45 – 48. Taktiež poukazuje na príbeh o žene cudzoložnici, v ktorom má byť žena za svoje cudzoložstvo kameňovaná (J 8, 4 – 5), avšak podľa Sanh 11, 1; Yad Sanh. 15, 13 je trestom za cudzoložstvo obesenie. Mendelsohn sa domnieva, že v texte mohlo ísť o to, obviniť Ježiša z neznalosti Písma, aj keď nepredpokladá historickú autenticitu daného príbehu.

²⁴ Výška nemohla byť priveľká, aby nedošlo k znetvoreniu tela po dopade, ale ani primalá, aby človek prežil takýto pád. Pozri COHN, Haim H. Capital punishment. In SKOLNIK, Fred (ed.). *Encyclopaedia Judaica Volume 4*. Jeruzalem: Keter Publishing House, 2007, s. 446. ISBN 0-02-865928-7.

nevlastnej dcéry. 7. s dcérou nevlastného syna. 8. so svojou nevlastnou matkou. 9. s jej matkou. 10. s matkou nevlastného otca.“²⁵ Odsúdený si mal pokľaknúť, zatiaľ čo dvaja svedkovia ťahali konce látky skrútenej okolo krku odsúdeného. V momente, keď otvoril ústa, bola mu do nich vliata rozpálená tekutina, väčšinou rozpálené tekuté olovo, následkom čoho došlo k spáleniu vnútornosti (Sanh 7, 2).“²⁶ Avšak nie je možné na základe archeologických objavov dokázať, či bol tento spôsob trestu aj v praxi využívaný.

Nasledujúci spôsob trestu, popravenie sťatím, nenachádzame predpísaný priamo v biblických spisoch. Správu o ňom podáva aj Talmud. Ide o spôsob exekúcie aplikovaný v prípade dvoch zločinov – vraždy a odpadnutia spoločenstva k modloslužbe. Ide o určitý zhrňujúci spôsob popravy za vraždu, keďže pôvodne sa predpokladalo, že spôsob popravy sa bude rovnať spôsobu usmrtenia obete. Sťatie má prax zjednotiť, urýchliť príchod smrti a zmierniť bolesť, ktorá je spôsobená pri exekúcií. Katom mal byť krvný pomstiteľ, teda čo najbližší príbuzný obete. Keď takýto neexistoval, alebo nebol schopný popravu vykonať, bola zverená náležitým autoritám. „Hlava odsúdeného mala byť položená na drevo a sekerou odseknutá.“²⁷ Tento spôsob popravy bol bežným nástrojom, ktorý využívali králi, aby došlo k výkonu trestu.

Posledným z predpísaných spôsobov popravy je obesenie. Bud' ide o spôsob exekúcie aplikovaný na nežidov, alebo prebratý nežidovský zákon, prenesený a aplikovaný do praxe Izraela. Podľa Sanh 11, 1; Yad, Sanh. 15, 13 bol tento trest udeľovaný za 6 zločinov: „1. cudzoložstvo; 2. násilie na rodičoch; 3. únos osoby; 4. nesprávne, resp. zlé hospodárenie; 5. falošné prorokovanie; 6. prorokovanie v mene pohanských božstiev.“²⁸ Obesenie nasledovalo už po vykonanej exekúcií. Priebeh exekúcie pripomína formu trestu upálením. Haim Cohn v *Encyclopaedia Judaica* opisuje, že obvinenému boli po kl'aknutí obviazané okolo krku 2 povrazy, ktoré boli svedkami ťahané do opačných strán do momentu, kým nedošlo k zaduseniu. Na rozdiel od neho Abraham Cohen v *Everyman's Talmud* hovorí, že bol do zeme upevnený kôl, na ktorý bola pripevnená drevená časť slúžiaca na obesenie. Odsúdený mal zviazané ruky, ktoré boli pripevnené k hornej časti šibenice, na spôsob akým mäsiari vešali mŕtve telá zvierat.²⁹

V prípade spáchania viacerých zločinov mohlo byť osobe udelených aj viacero trestov, ktoré sa konali v tomto poradí: ukameňovanie, upálenie, sťatie a obesenie. Telá boli pochovávané v samotnom cintoríne, väčšinou ešte v deň popravy.

Takéto ustanovenia viedli k tomu, že hrdelné tresty boli v Izraeli v Ježišovej dobe veľmi zriedkavé, pričom tendencia rabínov smerovala k úplnému zrušeniu trestu smrti ako takého.³⁰ Taktiež však musíme poukázať na to, že v Ježišovej dobe sa Izrael nachádzal pod rímskou okupáciou, pričom je otázne, či vôbec Sanhedrin³¹ (najvyšší súd) mal právomoc udeľovať takéto tresty a rozhodovať o kriminálnych prípadoch.³² „Autorita

²⁵ MENDELSON, ref. 23, s. 49

²⁶ COHN, Haim H. v *Encyclopaedia Judaica* dodáva, že to mohol byť aj zinok. Dôvod pre takúto modifikáciu bola snaha nezničiť telo odsúdeného.

²⁷ COHEN, ref. 19, s. 319.

²⁸ MENDELSON, ref. 23, s. 49.

²⁹ PRIHRACKI, ref. 10, s. 35.

³⁰ RABINOWITZ, ref. 22, s. 447.

³¹ Sanhedrin je talmudickou transkripciou gréckeho slova synedrion. Ide o najvyšší súdny orgán v rámci židovstva. Schádzal sa v Jeruzaleme. Existuje predpoklad, že mohli existovať 2 samostatné inštalácie – politický a náboženský sanhedrin, aj keď môže ísť len o dve funkcie toho istého orgánu.

³² Aj na základe tohto predpokladu môžeme usudzovať, že vypočúvanie Ježiša, ktoré máme zachytené v Mt 26 – 27 a paralelných textov v ostatných evanjeliách, nie je zápisom súdneho procesu, a preto nemusí spĺňať presne všetky formálne náležitosti a predpisy týkajúce sa uloženia trestu smrti. Úloha veľrady a vypočúvania bola v takomto prípade iba poradná.

*Veľkého sanhedrinu bola zničená rímskym generálom Gabiniusom v polovici 1. storočia ante.*³³

4. KOMPARÁCIA SO ZÁKLADNÝMI PRINCÍPMI JEŽIŠOVHO UČENIA

Ako sme videli, izraelské súdne právne predpisy boli na svoju dobu veľmi podrobne rozvité, pričom pri bližšom pohľade zistíme, že v porovnaní s okolitým svetom Izraela ide o veľmi miernu podobu súdnictva. Penálny systém bol nastavený tak, aby spôsoboval človeku čo najmenej bolesti, napríklad Sanh 43a hovorí o podávaní vínného nápoja na posunutie prahu a vnímania bolesti obvineného.³⁴ Taktiež právny systém mal za cieľ obmedziť *vindicta publica*, a to ponechaním aktívnej participácie ľudí na súdnych procesoch iba v krajných prípadoch.

Právo v hebrejskej Biblii a pokračujúcej židovskej tradícii chce ochrániť život (ako obeť, tak aj podozrivého zo spáchania zločinu) a prelomiť cyklus násilia a pomsty.³⁵ Viditeľná je taktiež snaha vyhnúť sa justičným omylom. Týmto spôsobom sa v podstate snažili reflektovať Božie milosrdenstvo a spravodlivosť. Dôvodom pre takúto reflexiu je úzka naviazanosťou na kult. *„Samotné chápanie vzťahov medzi ľuďmi a ich právna úprava je ovplyvňovaná identifikáciou Izraela ako Božieho vyvoleného ľudu.“*³⁶ A preto aj v penálnom systéme judaizmu vidíme tendenciu imitovať Božiu spravodlivosť, milosrdenstvo aj smerom k obžalovaným a odsúdeným.

V takejto línii pokračuje aj Ježiš s jeho dôrazmi na odpustenie, lásku a milosrdenstvo (Mt 22, 34 – 40). Avšak treba povedať, že takýto prístup nemá viesť k bezpráviu. Kriminálnici môžu a majú byť *„zatknutí, vyšetrovaní, súdení a trestaní, a výkon trestu a prípadná liečba má byť prejavom zmýšľania a konania v zmysle lásky k nepriateľom a hriešnikom, a takto môže byť prerušená špirála neoprávneného násilia, nenávisťi a pomsty.“*³⁷ Napriek tomu, že je problematické aplikovať tieto Ježišove dôrazy na tých, ktorí právne predpisy porušili a boli súdne z nich usvedčení, Nicolas T. Wright navrhuje ako možnosť *restoratívnu spravodlivosť*.³⁸ Ide o proces restorácie – obnovy vzťahu medzi páchatelom a obeťou (prípadne príbuznými obeť), pričom cieľom takejto práce je snaha nájsť cestu vpred. Zlo v takomto prípade nemôže byť popierané alebo ignorované, ale ide o hlboké uvedomenie si spôsobeného utrpenia, spojené s rozhodnutím, že toto nebude determinovať ďalší vývoj ich životov a ich vzťahu.³⁹

ZÁVER

V tomto článku sme predstavili priebeh izraelského súdnictva v judaizme obdobia druhého chrámu. V tejto dobe boli známe štyri spôsoby popravy: ukameňovanie, upálenie, sťatie a obesenie. Súdny proces a aj samotný priebeh popravy mal byť vykonávaný tak, aby obmedzil odsúdenie nevinného, *vindicta publica* zbytočne

³³ COHEN, ref. 19, s. 301.

³⁴ Túto prax si môžeme všimnúť aj na príbehu Ježišovho ukrižovania v J 19, 30 a L 23, 36.

³⁵ KAŠNÝ, ref. 8, s. 104.

³⁶ PRIHRACKI, ref. 10, s. 24.

³⁷ MILFAIT, René. *Teologická etika v kontextu sociálnej a pastoračnej práce*. Praha: ETF, 2012, s. 213. ISBN 978-80-86057-78-1.

³⁸ WRIGHT, Nicolas Thomas. *Evil and the Justice of God*. London: Society for Promoting Christian Knowledge, 2006, s. 80. ISBN 978-0-281-05788-7.

³⁹ Tamže, s. 99-100.

nepredlžoval utrpenia človeka. Aj napriek okolnostiam chceli reflektovať Božie milosrdenstvo aj smerom k odsúdeným.

Nová zmluva neobsahuje texty, ktoré by sa k danej problematike vyjadrovali formou zákonníka, avšak napriek tomu môžeme v jednotlivých novozmluvných textoch (Mt 5 – 7; Mt 22, 34 – 40; J 7, 53 – 8, 11, etc.) pozorovať niektoré typické črty Ježišovho prístupu k ostatným ľuďom (vrátané tých, ktorí spáchali určitý trestný čin). Ježiš sa pridŕža svojej židovskej tradície, pričom ju rozvíja. Kladie dôraz na odpustenie, lásku a milosrdenstvo. Tieto však nemajú viesť k odstráneniu súdneho systému ako takého.

VZNIK PRVEJ SLOVENSKEJ CENTRÁLNEJ BANKY A JEJ MENOVÁ A ÚVEROVÁ POLITIKA V OBDOBÍ ROKOV 1939 AŽ 1945¹

ZUZANA TOMOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ
FAKULTA

¹Tento príspevok je výstupom grantového projektu VEGA1/0638/18
Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách.

ABSTRAKT

TOMOVÁ, Zuzana. Vznik prvej slovenskej centrálnej banky a jej menová a úverová politika v období rokov 1939 až 1945. In *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. 34-44.

Prvou slovenskou centrálnou bankou bola Slovenská národná banka, ktorej vznik bezprostredne súvisel s vyhlásením vojnového Slovenského štátu v marci roku 1939. Cieľom predloženého príspevku je preto priblížiť okolnosti vzniku prvej slovenskej centrálnej banky a vývoj jej organizačnej štruktúry v období rokov 1939 až 1945, s osobitným dôrazom na postavenie a úlohy jej guvernéra, ako aj zloženie a právomoci ďalších orgánov banky. Druhá časť príspevku sa v krátkosti venuje menovej a úverovej politike Slovenskej národnej banky v období vojnovkej Slovenskej republiky. Nekontrolované poskytovanie úverov štátu na prelome rokov 1944 a 1945 za účelom financovania slovensko-nemeckého klíringu bolo pritom rozhodujúcou skutočnosťou, ktorá nepriaznivo vplývala na inak dobré postavenie slovenskej meny, rovnako ako aj na vývoj slovenskej ekonomiky.

ABSTRACT

TOMOVÁ Zuzana, The Formation of the first Slovak Central Bank and its Monetary and Credit Policy in the Period since 1939 until 1945. In *Historia et theoria iuris*, 2018, vol. 10, no. 1, p. 34-44.

The first Slovak central bank was the Slovak national bank, whose formation was directly related to manifestation of the military Slovak state in March 1939. The aim of the submitted article is therefore to bring closer circumstances of the first Slovak central bank's formation and the development of its organizational structure in the period from 1939 to 1945 with the particular emphasis on the position and roles of its governor, as well as on the structure and powers of other bank's bodies. The second part of the article is shortly devoted to monetary and credit policy of the Slovak national bank in the period of the military Slovak Republic. Uncontrolled granting of state loans at the turning point of 1944 and 1945 in order to finance the Slovak-German clearing was a determining fact that negatively influenced on the otherwise favourable position of the Slovak currency, as well as on the development of the Slovak economy.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Slovenská národná banka, organizačná štruktúra, Ríšska banka, slovensko-nemecký klíring, inflácia

KEYWORDS

Slovak national bank, organizational structure, Reichsbank, the Slovak-German clearing, inflation

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Zuzana Tomová
zuzka.tomova@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ÚVOD

Jedným zo základných hospodárskych predpokladov fungovania novovznikajúcich štátnych útvarov je vznik centrálnej banky. Platilo to aj v prípade vojnového Slovenského štátu. Slovenskí politici i ekonómovia si veľmi dobre uvedomovali potrebu urýchleného založenia emisného ústavu, o čom svedčia aj prvé kroky slovenskej vlády. Už dňa 14. marca 1939, kedy prišlo k vyhláseniu samostatného Slovenského štátu, poveril minister financií Mikuláš Pružinský vládneho dôverníka Jozefa Fundáreka výkonom dozoru nad bratislavskou filiálkou Národnej banky Česko-Slovenskej (NBČS), ktorej boli vládnym nariadením č. 3 zo dňa 14. marca 1939 o devízových predpisoch a vyhláškou ministra financií č. 20 zo dňa 16. marca 1939, ktorou sa vykonáva vládne nariadenie zo dňa 14. marca 1939, číslo 3 Sl. z. na prechodné obdobie zverené úlohy patriace do pôsobnosti centrálnej banky s výnimkou práva vydávať bankovky. Bratislavskej filiálke boli zároveň podriadené aj všetky ostatné filiálky a pobočky NBČS nachádzajúce sa na území Slovenska. Uvedenými opatreniami uskutočňoval vojnový Slovenský štát vlastnú menovú i úverovú politiku a z právneho hľadiska sa tak stal samostatnou menovou oblasťou.¹

1. VZNIK SLOVENSKEJ NÁRODNEJ BANKY A JEJ ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA

Právnym základom nemeckého vplyvu na zakladanie slovenskej centrálnej banky bol Dôverný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom zo dňa 23. marca 1939 ako súčasť tzv. ochrannej zmluvy, ktorý predpokladal účasť Ríšskej banky na zriadení Slovenskej národnej banky (SNB). Vo vedení SNB mala mať Ríšska banka svojho poradcu, ktorého úlohou bolo spolupôsobiť pri všetkých jej dôležitých rozhodnutiach.² Podpisu protokolu pritom predchádzali náročné rokovania prebiehajúce medzi slovenskou delegáciou pozostávajúcou z ekonomických odborníkov a zástupcov ministerstva zahraničných vecí na jednej strane a predstaviteľmi Ríšskej banky na strane druhej. Slovenské požiadavky, a to vydanie 350 miliónov korún potrebných pre udržanie pokladničného styku slovenských pobočiek zaniknutej NBČS, ako aj poskytnutie 100 miliónov korún v devízach potrebných pre dovoz nevyhnutných surovín nemeckí partneri v podstate odmietli. Požadované sumy pritom navrhli vyplácať vo forme preddavkov, čo však mohlo delegáciu vedenú Jozefom Fundárekom len sotva uspokojiť. Ďalšie otázky týkajúce sa fungovania SNB sa pritom mali riešiť počas pobytu Hermanna Waldheckera, člena direktória Ríšskej banky, v Bratislave na prelome marca a apríla 1939.³

Na slovenskej strane sa preto začal vynárať problém spočívajúci v tom, či bezvýhradne súhlasiť so všetkými nemeckými požiadavkami alebo sa pokúsiť aspoň sčasti presadiť svoje vlastné návrhy. Násť jednoznačnú odpoveď na uvedenú otázku nám

¹ CVETKOVÁ, Tatiana et al. *Dejiny centrálneho bankovníctva na Slovensku*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2013, s. 114. ISBN 978-80-8043-192-1.

² *Dôverný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom zo dňa 23. marca 1939*. In *NobilitasCarpathiae*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.nobilitas.sk/HTML%20Nobilitas/Legislativa%20sk/011%20Medzinarodne%20sk/Berlin%2019390323%20protokol%20sk.htm>> [cit. dňa 2018-03-12].

³ SCHVARC, Michal – SCHRIFFL, David. Vznik Slovenskej národnej banky a konštituovanie slovenskej meny vo svetle nemeckých dokumentov. In *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 1, dokument 1, s. 102. ISSN 0018-2575.

však znemožňuje jeden podstatný fakt a tým je skutočnosť, že k dispozícii máme len dokumenty nemeckej proveniencie.⁴

Rokovania medzi slovenskou a nemeckou stranou prebiehali od 28. marca 1939, pričom ich prvým bodom bolo prerokovanie nemeckého návrhu nariadenia o fungovaní centrálnej banky. Uvedený návrh podľa Waldheckerovej správy slovenská strana až na malé výnimky schválila. Nemeckí zástupcovia pritom kládli dôraz predovšetkým na postavenie svojho poradcu v rámci vedenia SNB s cieľom zabezpečenia si vplyvu na peňažnú politiku Slovenského štátu, ako aj dohľad nad jeho verejnými financiami. Ako najzávažnejší problém sa však ukázala aktuálna devízová situácia na Slovensku. Slovenskí zástupcovia odhadovali potrebu voľných devíz na 250 milión korún ročne. Keďže však SNB nedisponovala žiadnymi devízami (išlo len o pohľadávky slovenských podnikov v hodnote 30 miliónov korún), spoliehala sa na pomoc Nemecka. Tá však neprišla a Berlín odkázal Bratislavu na priame rokovania s Prahou. Uvoľňovanie devíz a zlata bývalej NBČS tak trvalo niekoľko mesiacov, pričom ich výsledok možno považovať za výrazný neúspech.⁵

Ďalší problém, ktorý bol predmetom prebiehajúcich rokovaní, predstavovala otázka zlatej parity a z nej vyplývajúceho kurzu ríšskej marky voči slovenskej korune. Spočiatku sa obe strany dohodli na zvýšení zlatej parity slovenskej koruny oproti bývalej československej mene na 27 900 korún za kg rýdzeho zlata a výmennom kurze v pomere 1:10. Počas rokovaní prebiehajúcich v Bratislave však slovenská komisia prišla s návrhom určiť hodnotu slovenskej koruny (Ks) na 31,12 mg rýdzeho zlata a výmenný kurz voči marke na 1:11,7. Svoj postoj pritom odôvodňovala nižšou konkurencieschopnosťou slovenských vývozcov na zahraničných trhoch, predovšetkým však v Protektoráte Čechy a Morava. Nemeckí zástupcovia uvedený návrh slovenských národohospodárov bez akýchkoľvek námietok prijali a vďaka tomuto opatreniu získala SNB do decembra 1939 voľné devízové prostriedky v hodnote približne 89 miliónov Ks. Počiatočný problém spojený s nedostatkom devíz sa jej tak podarilo zvládnuť pomerne úspešne.⁶

Poslednou z aktuálnych otázok bola nemecká účasť vo vedení SNB. S navrhovaným pomerom 60:40 v prospech slovenskej strany napokon súhlasil aj Berlín, keďže valné zhromaždenie nemalo mať podľa prijatého vládneho nariadenia rozsiahle právomoci. Hromadnú akciu v hodnote 40 miliónov Ks tak napokon odkúpila Deutsche Golddiskontbank, dcérska spoločnosť Ríšskej banky. SNB za ňu získala nemecké štátne pokladničné poukážky so 4,5 %-ným úrokom vo výške 3 411 421 RM. Táto akcia zostala v úschove Deutsche Golddiskontbank až do roku 1944, kedy bola repatriovaná na Slovensko. Guvernér SNB ponúkol nemecké akcie na predaj, ktorý sa však pre nízky záujem zastavil. Akcie napokon na prelome rokov 1944 a 1945 odkúpilo slovenské ministerstvo financií a stalo sa výlučným vlastníkom SNB.⁷

Berlín tak mohol byť s činnosťou Waldheckerovej skupiny v Bratislave spokojný, keďže sa jej podarilo presadiť prijatie vlastného návrhu zákona o SNB, ktorý slovenská

⁴ SCHVARC, Michal. Vznik Slovenskej národnej banky a Nemecko. (K niektorým otázkam nemeckého zasahovania do procesu konštituovania slovenského cedulového ústavu v roku 1939). In CHUDJÁK, František et al. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2014, s. 131. ISBN 978-80-8043-202-7.

⁵ SCHVARC, ref. 4, s. 131.

⁶ MIČKO, Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku a Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 114. ISBN 978-83-7490-811-5.

⁷ CHUDJÁK, František – LEKOVÁ, Andrea. Slovenská národná banka v rokoch 1939 – 1945. In CHUDJÁK, František et al. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2014, s. 139. ISBN 978-80-8043-202-7.

strana publikovala iba v mierne pozmenenej podobe dňa 6. apríla 1939. Rozhodujúcou mierou sa pritom podieľala aj na prijatí vládneho nariadenia o slovenskej mene, vypracovala stanovy SNB a návrhy zákonov o bankovom dozore a devízovom hospodárstve. V súlade s čl. II tzv. tajného protokolu tak vytvorila silné zázemie pre svojho poradcu pôsobiaceho v SNB a zároveň budúceho člena bankovej rady, ktorým sa stal vedúci hlavnej filiálky Ríšskej banky vo Viedni Richard Buzzi.⁸

Jeden z problémov, ktorý si vyžiadaval potrebu naliehavého riešenia, bola otázka už spomenutého rozdelenia devíz a zlatých rezerv bývalej NBČS. Väčšina československého menového zlata sa v roku 1938 nachádzala v zahraničí. V rámci NBČS bolo, vzhľadom na stupňujúci sa konflikt s Nemeckom, uschovaných iba 6 376 kg zlatých mincí. V dôsledku prijatia Mníchovskej dohody v septembri roku 1938 sa Nemecká ríša, ešte pred definitívnym zánikom Česko-Slovenskej republiky, zmocnila časti zlatých a devízových rezerv, pričom ďalšia príležitosť sa jej naskytla už krátko po okupácii českých krajín.⁹ Pozíciu slovenskej strany pritom počas rokovaní s Národnou bankou pre Čechy a Moravu (NBČM) sťažovali viaceré skutočnosti. Jednou z nich bola aj výška slovenských aktív a ich podiel (konkrétne 5,18 %) na bilančnej súvahe NBČS k 13. marcu 1939. Imrich Karvaš a Jozef Fundárek sa síce koncom marca 1939 vrátili z Prahy s príslubom uvoľnenia devíz vo výške 50 miliónov korún, no otázka krytia slovenskej meny zostávala aj naďalej otvorená. Ríša v tomto čase uvažovala nad viacerými možnosťami, pričom za najlepšie riešenie považovala poskytnutie pôžičky vo výške 35 miliónov RM, a to v podobe štátnych pokladničných poukázok. Naďalej však pritom trvala na dohode medzi SNB a NBČM. Na rokovaníach s NBČM si vedenie SNB nárokovalo na 41,91 %-ný podiel na zlatých rezervách bývalej NBČS, pričom táto požiadavka odznela už počas rokovaní v Prahe začiatkom mája 1939. Okrem toho sa na nich riešila aj otázka uvoľnenia devíz vo výške 50 miliónov korún, ktoré ešte koncom marca 1939 prisľúbil mimoriadny splnomocnenec Ríšskej banky pri NBČM F. Müller. Česká strana však túto požiadavku odmietla prijať. Sama totiž reálne devízami nedisponovala, keďže boli odovzdané Ríšskej banke. Rokovania tak v konečnom dôsledku nepriniesli úspech a otázka rozdelenia devíz a zlata sa stala súčasťou delenia majetku zaniknutej Česko-Slovenskej republiky.¹⁰

Spor sa riešil ďalej počas rokovaní v Berlíne na prelome júna a júla 1939, no napokon bolo slovenskej strane oznámené, že zo zlatej a devízovej rezervy bývalej NBČS nedostane nič. Do úvahy mala prichádzať iba dlhodobá pôžička Nemeckej ríše určená na podporu slovenskej meny a záročiteľná 4 – 4,5 %-ami, prípadne devízový úver určený na rozbehnutie zahraničného obchodu, avšak aj to len za predpokladu súhlasu ríšskeho ministra financií. Ďalšie kolo rokovaní prebiehalo v dňoch 6. – 7. júla 1939, pričom slovenská strana naďalej trvala aspoň na formálnom uznaní 38,48 %-ného podielu na zlatej a devízovej rezerve bývalej československej centrálnej banky. Napokon však Bratislava dostala možnosť vybrať si z dvoch ponúkaných možností, a to naďalej si nárokovat' na časť devíz a zlata bývalej NBČS, čím by v konečnom dôsledku riskovala stratu podpory Nemeckej ríše pri rokovaníach s NBČM, alebo sa tohto nároku vzdať a prijať riešenie v podobe vyššie uvedenej pôžičky. Slovenská delegácia napokon súhlasila s druhou ponúkanou možnosťou.¹¹

⁸ SCHVARC, ref. 4, s. 132.

⁹ MICHÁLEK, Slavomír. Osud československého menového zlata (náčrt problematiky od roku 1939 po vznik „zlatej“ tripartitnej komisie). In MIČEV, Stanislav et al. *V perimetri zameriavača. Kapitoly z dejín Slovenska v druhej svetovej vojne, venované k 70. narodeninám PaedDr. Jána Stanislava, CSc.* Bratislava: Múzeum Slovenského národného povstania, 2012, s. 68-70. ISBN 978-80-89514-06-9.

¹⁰ SCHVARC, ref. 4, s. 133-134.

¹¹ Tamže, s. 134.

Výsledkom nie príliš úspešných rokovaní tak napokon bolo prijatie rámcovej dohody zo dňa 14. júla 1939. Na základe tejto zmluvy mala nemecká strana poskytnúť SNB prostredníctvom pražskej NBČM 4,5 %-né zúročiteľné dlhopisy v hodnote 341 631 000 korún, pričom úroky si mala SNB ponechať. Okrem toho jej Berlín prisľúbil žiadané devízy v hodnote 100 milión protektorátnych korún, a to v postupných splátkach, pričom za túto sumu zároveň späť odkúpil zodpovedajúcu časť vlastných dlhopisov. V zmysle vyššie uvedenej dohody tak mala SNB získať ríšske 4,5 %-né dlhopisy vo výške 29 miliónov RM pri nižšom ako oficiálnom kurze (8,5 RM : 100 Ks). SNB mala túto sumu obratom poslať v protektorátnych korunách (341 631 000 K) NBČM. Ríšske ministerstvo financií pritom pripravilo dve možnosti realizácie tohto prevodu. Prvá predpokladala odkúpenie dlhopisov protektorátnou bankou od Ríšskej banky, za ktoré by zaplatila v ríšskych markách, resp. v korunách. Pre NBČM bola táto možnosť výhodnejšia, keďže by zároveň znamenala zníženie jej dlhu. Druhá možnosť bola, naopak, výhodnejšia pre nemeckú stranu. NBČM by previedla od SNB ríšskemu ministerstvu financií sumu vo výške takmer 342 miliónov korún (v oficiálne stanovenom kurze 1 : 10), čo by pre Nemecko znamenalo zisk vo výške 5,2 miliónov RM. Logicky sa však NBČM rozhodla práve pre prvú ponúkanú možnosť. Po viac ako mesiac trvajúcich rokovaní tak napokon dospeli zástupcovia ríšskeho ministerstva financií a NBČM k nasledujúcej dohode: ríšske ministerstvo financií poskytlo protektorátnej banke 4,5 %-né zúročiteľné dlhopisy Nemeckej ríše v protihodnote 341 631 000 korún v kurze 8,53 RM : 100 K. NBČM odkúpila dlhopisy od ríšskeho ministerstva financií za cenu ich nominálnej hodnoty a následne ich poskytla ako kompenzáciu za podiel na devízovej a zlatej rezerve bývalej NBČS SNB. Vyplatenie zvyšných devíz vo výške 100 miliónov korún začala NBČM vyplácať formou splátok. Berlín tak dal v októbri 1939 SNB k dispozícii dlhopisy, na základe ktorých si do polovice roka 1940 pripísala na úrokoch sumu vo výške 414 000 RM. Tú však vzhľadom na pasívnu clearingovú špičku Nemecká ríša odmietla vyplatiť a namiesto toho SNB ponúkla ďalšie viac-menej bezcenné dlhopisy, emitované v roku 1939.¹²

Aj napriek tomu sa však SNB pomerne rýchlo dostala z nepriaznivej situácie a vďaka prísnej reštriktívnej politike guvernéra banky Imricha Karvaša sa jej za relatívne krátky čas podarilo získať dostatok devíz a vytvoriť si taktiež zodpovedajúcu zlatú rezervu.

SNB bola napokon zriadená vládny nariadením č. 44 zo dňa 4. apríla 1939 o Slovenskej národnej banke. Vznikla ako nový právny subjekt, a to s účinnosťou odo dňa 6. apríla 1939, ktorý v plnej miere prevzal úlohy bývalej NBČS. Filiálky a pobočky NBČS boli zrušené nariadením ministra financií č. 52 zo dňa 6. apríla 1939 o prevedení vládneho nariadenia zo dňa 4. apríla 1939, čís. 45 Sl. z., o slovenskej mene a následne ich prevzala SNB.¹³

¹² Tamže, s. 134-135.

¹³ *Archív Národnej banky Slovenska. Úvod k inventáru. Slovenská národná banka, 1939 – 1945, s. 1.*
 Čl. I.: „Filiálky Národnej banky česko-slovenskej v Banskej Bystrici, Bratislave, Nitre, Ružomberku, Žiline, ako aj na nich závislé pobočky budú likvidované.“
 Čl. II.: „Úlohy cedulovej banky prechádzajú dnešným dňom na Slovenskú Národnú banku, založenú vládny nariadením zo dňa 4. apríla 1939, číslo 45 Sl. z., ktorá prevezme v čl. I. zmienené filiálky a pobočky.“
 Čl. I. a II. nariadenia ministra financií č. 52 zo dňa 6. apríla 1939 o prevedení vládneho nariadenia zo dňa 4. apríla 1939 č. 45 Sl. z., o slovenskej mene. In *Slovenský zákonník*, ročník 1939, čiastka 11, s. 58.

Podľa ust. § 26 ods. 1 tohto vládneho nariadenia¹⁴ sa následne vydali stanovy SNB¹⁵. SNB bola účastinnou spoločnosťou so základným kapitálom vo výške 100 miliónov korún pozostávajúcim zo 100 000 ks účastín v nominálnej hodnote 1 000 Ks. Slovenský štát vlastnil 60 % účastín a zvyšných 40 % patrilo Deutsche Golddiskontbank Berlin. Ako už bolo vyššie zmienené, v roku 1944 boli účastiny patriace nemeckej banke repatriované na Slovensko a guvernér SNB dostal právo na ich odpredaj. Predaj účastín SNB bol zabezpečovaný úverovým odborom, avšak záujem o ne bol veľmi malý. Z celkového počtu 40 000 účastín bolo začiatkom februára 1944 upísaných iba 8 860 kusov, čo bolo spôsobené aj umelo nadhodnoteným kurzom, na ktorom trvala Deutsche Golddiskontbank. Napriek tomu, že nominálna hodnota účastiny bola určená vo výške 1 000 Ks, nemecká banka žiadala za každú z nich vyplatiť až 2 000 Ks. Z tohto dôvodu pripravovala SNB rokovanie svojho guvernéra s nemeckým partnerom, a to s cieľom znížiť kurz účastín na 1 500 Ks za kus.¹⁶ Situácia sa zmenila na prelome rokov 1944 a 1945, kedy bol predaj účastín rozhodnutím ministra financií zastavený. Účastiny napokon odkúpil štát a stal sa výlučným vlastníkom SNB. Koncom roka 1944 tak SNB zaplatila nemeckej banke protihodnotu za 40 000 kusov účastín vo výške viac ako 5 miliónov RM.¹⁷

Činnosť SNB sa vzťahovala na celé územie vojnovnej Slovenskej republiky, pričom ju vykonávala prostredníctvom ústredia v Bratislave, hlavného ústavu v Bratislave a siete filiálok a pobočiek.¹⁸

Medzi hlavné úlohy SNB patrili starostlivosť o stálosť meny, úprava celkového platobného styku, poskytovanie úverov subjektom národného hospodárstva, ako aj výlučné oprávnenie vydávať bankovky. Vydávanie štátnych mincí pritom bolo možné len po dohode s bankou a zákon ďalej taxatívnym spôsobom upravoval aj obchodnú činnosť banky.¹⁹ Organizačne sa ústredie banky členilo na šesť odborov, a to na prezídium, administratívny odbor, úverový odbor, devízový odbor, revízny odbor a odbor pre výskum konjunktúry.

Najvyšším predstaviteľom SNB bol guvernér a v jeho zastúpení viceguvernér, ktorých menoval prezident na obdobie 6 rokov. Za guvernéra, resp. viceguvernéra mohol byť vymenovaný len občan Slovenského štátu a odvolať ich mohol rovnako iba prezident. Tak guvernér, ako aj viceguvernér síce osobne nezodpovedali za záväzky banky, ale obaja boli zodpovední za riadne vykonávanie svojej funkcie.²⁰ Vládne nariadenie pritom určilo

¹⁴ § 26 ods. 1 vládneho nariadenia č. 44/1939 Sl. z.: „Stanovy banky vydá minister financií po dohode s guvernérom a uverejní ich v úradných novinách. Stanovy majú sa obmedziť na vysvetlivky a doplnky tohto vládneho nariadenia.“ Vládne nariadenie č. 44 zo dňa 4. apríla 1939 o Slovenskej národnej banke. In *Slovenský zákonník*, ročník 1939, čiastka 11, s. 47.

¹⁵ Stanovy SNB boli vydané na základe vyhlášky ministra financií č. 93 zo dňa 15. apríla 1939 č. 3594-VI/17-1939, ktorou sa vydávajú stanovy Slovenskej národnej banky.

¹⁶ HORNOVÁ, Adela. Exploatacia Slovenska hitlerovským Nemeckom za druhej svetovej vojny. In *Nemecká otázka a Československo 1938 – 1961. Sborník statí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1962, s. 100-101.

¹⁷ Stručný náčrt vývoja slovenského centrálného bankovníctva. Slovenská národná banka 1939 – 1945. In *Dokumenty z Archívu Národnej banky Slovenska*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2001, s. 14. ISBN 80-8043-070-5.

¹⁸ § 1 ods. 1 a § 2 vyhlášky ministra financií č. 93 zo dňa 15. apríla 1939 č. 3594-VI/17-1939, ktorou sa vydávajú stanovy Slovenskej národnej banky. In *Úradné noviny*, ročník XXI., časť I., 15. apríla 1939, číslo 24, s. 245.

¹⁹ CHUDJÁK – LEKOVÁ, ref. 7, s. 139.

²⁰ § 4 ods. 1 a § 5 vyhlášky ministra financií č. 93 zo dňa 15. apríla 1939 č. 3594-VI/17-1939, ktorou sa vydávajú stanovy Slovenskej národnej banky. In *Úradné noviny*, ročník XXI., časť I., 15. apríla 1939, číslo 24, s. 245.

§ 14 ods. 1 a 2 vládneho nariadenia č. 44 zo dňa 4. apríla 1939 o Slovenskej národnej banke. In *Slovenský zákonník*, ročník 1939, čiastka 11, s. 45.

guvernérovi pomerne rozsiahle právomoci. Zúčastňoval sa na zasadnutiach slovenskej vlády, zvolával a viedol zasadnutia valného zhromaždenia banky, ako aj bankovej rady a riaditeľstva, a zároveň menoval predsedu revidujúceho výboru. Do právomocí guvernera SNB okrem toho patrilo aj menovanie všetkých zamestnancov banky a určovanie ich služobného zaradenia a pracovnej náplne. Svoje právomoci vykonával prostredníctvom trojčlenného riaditeľstva.²¹

Prvým guvernerom SNB sa stal na návrh M. Pružinského profesor Imrich Karvaš, uznávaný národohospodár, finančník a pedagóg. Okrem toho sa stal aj členom Komitétu hospodárskych ministrov, v júni roku 1941 podpredsedom Poradného a zmierovacieho zboru vo veciach peňažníctva a v úverovej oblasti a o rok neskôr bol vymenovaný do funkcie predsedu Najvyššieho úradu pre zásobovanie. Za viceguvernera vláda vymenovala Jozefa Fundáreka, taktiež významného národohospodára. Jozef Fundárek spočiatku v SNB pravidelne úradoval len v neprítomnosti jej guvernera. No po tom, ako sa stal profesor Karvaš predsedom Najvyššieho úradu pre zásobovanie, ho na jeho požiadanie vo funkcii guvernera dočasne zastupoval. Miesta riaditeľov obsadili skúsení bankovní úradníci, pracovníci bývalých filiállok NBČS. SNB prevzala personál NBČS (konkrétne 81 zamestnancov) a koncom roka 1939 pracovalo v banke už 170 zamestnancov, pričom najviac novoprijatých pracovníkov bolo zamestnaných v rámci devízového odboru. V poslednom roku svojho pôsobenia SNB zamestnávala viac ako 300 zamestnancov.²²

Záujmy účastinárov banky zastupovalo valné zhromaždenie. Muselo sa konať aspoň raz do roka a právo zvolávať a viesť ho patrilo guvernérovi. Na zasadnutiach valného zhromaždenia sa účastinári oboznamovali so správou o poslednom obchodnom roku, súvahou i účtom ziskov a strát zaznamenaných vo výročných účtoch SNB, ako aj so správou revidujúceho výboru. V jeho právomoci bolo schvaľovanie zmien stanov, prípadne odsúhlasovanie zvýšenia základného kapitálu.²³ Účastinný kapitál banky patriaci štátu zastupovali na zasadnutiach valného zhromaždenia banky zástupcovia ministerstva financií a neskôr aj iných slovenských bánk a ústredných finančných inštitúcií. Účastiny patriace nemeckej Deutsche Golddiskontbank zastupovali Richard Buzzi, vedúci hlavnej filiálky Ríšskej banky vo Viedni, a Rudolf Hartmann, zástupca Ríšskej banky pri SNB.²⁴

Právo zúčastniť sa na zasadnutí valného zhromaždenia, ako aj hlasovacie právo patrilo tým účastinárom, ktorí najneskôr deň pred konaním valného zhromaždenia predložili potvrdenie o tom, že podľa ust. § 20 vládneho nariadenia č. 44 zo dňa 4. apríla 1939 Sl. z. sú v knihe účastinárov na ich meno zapísané účastiny v nominálnej hodnote aspoň 10 000 Ks. Účastiny zneli na meno a prevádzať ich bolo možné iba rubopisom, pričom vo vzťahu k banke sa považoval za účastinára ten, kto bol ako jej účastinár zapísaný v knihe účastinárov. Oznámenia určené jednotlivým účastinárom sa uverejňovali v Úradných novinách a premlčané dividendy (nárok na vyplatenie dividendy sa premlčal uplynutím 31. decembra tretieho roka nasledujúceho odo dňa jej splatnosti) prepadali v prospech banky.²⁵

²¹ Archív NBS, ref. 4, s. 1.

²² CVETKOVÁ, ref. 1, s. 116.

²³ Archív NBS, ref. 4, s. 1.

²⁴ Stručný náčrt vývoja slovenského centrálného bankovníctva. Slovenská národná banka 1939 – 1945. In *Dokumenty z Archívu Národnej banky Slovenska*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2001, s. 15. ISBN 80-8043-070-5.

²⁵ § 9 ods. 2, § 11 a § 15 vyhlášky ministra financií č. 93 zo dňa 15. apríla 1939 č. 3594-VI/17-1939, ktorou sa vydávajú stanovy Slovenskej národnej banky. In *Úradné noviny*, ročník XXI., časť I., 15. apríla 1939, číslo 24, s. 245.

Kontrolnú funkciu v rámci SNB vykonával revidujúci výbor. Úlohou tohto výboru bola kontrola všetkých druhov obchodov realizovaných bankou, a to minimálne dvakrát do roka. Ďalej skúmal bonitu úverov a revidoval účtovné výkazy a záverečné účty banky. Prvý revidujúci výbor skladajúci sa z piatich členov volených na obdobie piatich rokov menovala vláda. Po uplynutí ich funkčného obdobia malo už nový revidujúci výbor voliť valné zhromaždenie banky.²⁶ Za predsedu revidujúceho výboru vymenoval guvernéra Jána Klinovského, vtedajšieho predsedu Obilnej spoločnosti pre Slovensko. Jeho povinnosťou bolo podávať správy o revíziách banky ministerstvu financií, guvernérovi a vládou určenému členovi bankovej rady Richardovi Buzzimu. O výsledkoch kontroly záverečných účtov SNB informoval predseda výboru valné zhromaždenie.

Bankovú radu ako poradný orgán guvernéra tvorilo osem členov menovaných vládou. Výsadné postavenie v nej mal Richard Buzzi, ktorého súhlas potreboval pri prerokovávaní závažných otázok aj samotný guvernéra. Prvé zasadnutie bankovej rady sa pritom konalo dňa 12. mája 1939. Vláda bola na tomto zasadnutí zastúpená ministrom financií Mikulášom Pružinským. Po zložení predpísanej prísahy boli z členov bankovej rady na návrh guvernéra zriadené dva výbory, a to úverový a devízový výbor, ktoré začali pracovať ešte v ten istý deň. Banková rada sa schádzala raz do mesiaca a prerokovávala menové, devízové a úverové otázky, správy celoštátneho významu či medzištátne platobné dohody.²⁷ Z dokumentov uložených v Archíve Národnej banky Slovenska však vyplýva, že Richard Buzzi svoje postavenie nielenže nezneužíval, ale, naopak, podľa posudku vystaveného v roku 1946 Národnou bankou československou, Oblastným ústavom pre Slovensko, pri každej príležitosti, a to dokonca aj napriek nemeckým vládnym kruhom presadzoval a ochraňoval slovenské záujmy.²⁸

Úlohu výkonného orgánu banky plnilo riaditeľstvo pozostávajúce z riaditeľov administratívneho, úverového a devízového odboru a ich námestníkov, prípadne iných úradníkov určených guvernérom. Schádzalo sa spravidla raz do týždňa pod vedením guvernéra alebo viceguvernéra, pričom riešilo všetky podstatné otázky, ktoré sa týkali činnosti a chodu banky. Agenda ústredia sa delila na odbory, ktoré ďalej pozostávali z jednotlivých oddelení. Potreby guvernéra, ako aj právne a personálne otázky riešilo prezídium. Administratívny odbor viedol celú administratívu banky, ďalej zabezpečoval obeh platidiel v krajine, riešil otázky týkajúce sa ústredného účtovania, centrálnej spisovne a hospodárskej správy. Úverový odbor riadil úverovú politiku, evidoval a kontroloval úvery SNB, ako aj ostatných peňažných ústavov. Devízový odbor zabezpečoval medzištátne rokovania, uzatváral dohody so zahraničnými centrálnymi bankami a povoľoval a realizoval platby do zahraničia. Revízny odbor vykonával priame i nepriame revízie banky, ako aj ďalších peňažných ústavov a odbor pre výskum konjunktúry sledoval hospodárske procesy na Slovensku i v zahraničí.²⁹

Z hľadiska územnej pôsobnosti SNB sa územie Slovenského štátu delilo na 6 bankových obvodov s hlavnými bankovými miestami – filiálkami v Bratislave, Banskej Bystrici, Žiline, Ružomberku, Nitre a v Prešove – a so 17 bankovými podružnými miestami – pobočkami. Celkovo tak SNB pôsobila priamo alebo nepriamo na 23 bankových miestach. Popredné miesto medzi filiálkami pritom patrilo hlavnému ústavu v Bratislave, ktorý zabezpečoval potreby ústredia, ako aj ostatných filiállok. Filiálky riadili guvernérom

²⁶ CHUDJÁK – LEKOVÁ, ref. 7, s. 140.

²⁷ Stručný náčrt vývoja slovenského centrálneho bankovníctva. Slovenská národná banka 1939 – 1945. In *Dokumenty z Archívu Národnej banky Slovenska*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2001, s. 16. ISBN 80-8043-070-5.

²⁸ CHUDJÁK – LEKOVÁ, ref. 7, s. 140.

²⁹ CVETKOVÁ, ref. 1, s. 116-118.

určení prednostovia a ich námestníci. Zároveň pri nich pôsobili aj guvernérom menovaní „čestní okresní poradcovia“ reprezentujúci najdôležitejšie výrobné odvetvia v rámci obvodov jednotlivých filiállok. Ich funkcia však mala výlučne poradný charakter.³⁰

Začiatkom roka 1944 sa určila nová organizácia ústredia, čím sa znížil počet odborov na päť, a to na administratívny odbor, úverový odbor, devízový odbor, revízny odbor a odbor pre výskum konjunktúry. Počas šesťročnej existencie SNB sa tak jej organizácia zmenila iba dvakrát. Prvá zmena platila odo dňa 15. mája 1940 a jej podstatou bolo vytvorenie samostatného odboru – prezídia, ktorý dovtedy neexistoval. Po ňom nasledovali administratívny odbor, úverový odbor, devízový odbor, revízny odbor, odbor pre výskum konjunktúry ako novovzniknutý odbor a jej úradovne, pričom táto štruktúra bola upravená v rámci všeobecného predpisu č. 59 zo dňa 29. apríla 1940³¹. Druhá zmena, ktorou prišlo k zrušeniu prezídia a k ponechaniu len piatich odborov, bola upravená v rámci všeobecného služobného predpisu č. 67 zo dňa 20. marca 1944.³² Podľa tohto predpisu boli základné ustanovenia o zložení, pôsobnosti a o spôsobe rokovania orgánov SNB upravené vo vládnom nariadení č. 44 z roku 1939 Sl. z. a v stanovách SNB uverejnených prostredníctvom vyhlášky ministra financií v Úradných novinách. Táto nová úprava agendy ústredia banky bola určená rozhodnutím guvernéra SNB zo dňa 26. februára 1944 a platila odo dňa 20. marca 1944.³³

2. MENOVÁ A ÚVEROVÁ POLITIKA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ BANKY

Hlavnou úlohou SNB v menovej oblasti bolo udržanie stability slovenskej meny, teda zachovanie kúpnej sily menovej jednotky, čo v období vojny umožňovalo vyriešenie aj problémov spojených so zásobovaním. V snahe udržať kurz slovenskej koruny sa banka snažila opatrne postupovať tak v úverovej, ako aj v devízovej oblasti. Obzvlášť devízová politika SNB pritom narážala na nedostatok finančných prostriedkov potrebných na financovanie slovensko-nemeckého klíringu³⁴. Nárast vojnovnej produkcie, ako aj nedostatok surovín a potravín sa prejavili i v napätom vzťahu medzi peniazmi a tovarom, čo ohrozovalo aj postavenie samotnej meny. Za účelom vyriešenia tejto situácie bol založený Cenový úrad a Najvyšší úrad pre zásobovanie, ktorých úlohou bolo usmerňovať vývoj cien vo vnútri štátu, a to na základe stavu zásob.³⁵ Nekontrolované poskytovanie úverov štátu na prelome rokov 1944 a 1945, predovšetkým však financovanie klíringu,

³⁰ § 16 ods. 3 vládneho nariadenia č. 44 zo dňa 4. apríla 1939 o Slovenskej národnej banke. In *Slovenský zákonník*, ročník 1939, čiastka 11, s. 45.

§ 8 vyhlášky ministra financií č. 93 zo dňa 15. apríla 1939 č. 3594-VI/17-1939, ktorou sa vydávajú stanovy Slovenskej národnej banky. In *Úradné noviny*, ročník XXI., časť I., 15. apríla 1939, číslo 24, s. 246.

³¹ Tento predpis nahradil všeobecný predpis č. 39 z roku 1939, ktorý sa však nezachoval. Podľa tohto predpisu sa organizácia ústredia SNB pôvodne delila iba na štyri odbory, a to na administratívny odbor, úverový odbor, devízový odbor, revízny odbor a jednotlivé úradovne, čoho dôkazom sú dokumenty zachované z prvého roka činnosti banky. *Archív NBS*, ref. 4, s. 4.

³² *Archív NBS*, ref. 4, s. 4.

³³ *Archív NBS*: fond Slovenskej národnej banky – Organizácia SNB. Sbíerka služobných predpisov Slovenskej národnej banky. Všeobecný služobný predpis č. 67 zo dňa 20. marca 1944. Inventárne číslo S0-000-066-405. Ukladacia jednotka č. U-0000-2975.

³⁴ Klíring (= bezhotovostné vyrovnanie pohľadávok a záväzkov, obvyčajne medzi peňažnými ústavmi).

³⁵ HEUMOS, Peter. Slovensko vo vojnovom hospodárstve tretej ríše. In BYSTRICKÝ, Valerián. *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Predsedníctvo Slovenskej národnej rady, 1991, s. 70.

boli pritom hlavnými príčinami, ktoré v konečnom dôsledku negatívnym spôsobom vplývali na inak dobré postavenie slovenskej meny.³⁶

Po jesenných udalostiach, ktoré sa odohrali v roku 1938, ako aj po udalostiach zo začiatku roka 1939 bol slovenský kapitálový trh značne otrasený. Zavedenie colnej hranice s Protektorátom Čechy a Morava a strata oblastí na juhu Slovenska na istý čas prerušili prílev financií a výrazným spôsobom obmedzili činnosť pobočiek českých peňažných ústavov, ktoré predstavovali dôležitý zdroj financií tak v prípade slovenského priemyslu, ako aj obchodu. Neisté pomery na Slovensku spôsobili značný únik českého a židovského kapitálu. V súvislosti s týmito udalosťami preto prišlo k hromadnému vyberaniu vkladov z peňažných ústavov, v dôsledku čoho nastal úbytok potrebného finančného kapitálu. Vklady tak koncom januára 1939 oproti stavu zo začiatku roka 1938 poklesli o viac ako miliardu korún.³⁷ V snahe zachovať likviditu a vyhovieť požiadavkám vkladateľov si jednotlivé peňažné ústavy ponechávali vysoké pokladničné hotovosti, ako aj vysoké sumy na žirových účtoch. Banky sa obávali akýchkoľvek investícií, zamietali žiadosti o poskytnutie úveru, čo však spôsobovalo veľké problémy na peňažnom trhu. Aby sa predišlo vážnym problémom v rámci platobného styku, bolo dňa 14. marca 1939, teda v deň vyhlásenia samostatného Slovenského štátu, zavedené moratórium, v dôsledku ktorého sa obmedzili výplaty vkladov. Hoci bolo uvedené moratórium dňa 22. júla 1939 zrušené, po vyhlásení vojny Poľsku dňa 1. septembra 1939 muselo byť opätovne zavedené. K jeho definitívnemu zrušeniu napokon prišlo až 8. mája 1942. Nemalým problémom pritom bola aj tezaurácia³⁸, ktorá sa v tom čase odhadovala do výšky jednej pätiny až jednej štvrtiny celého obehu peňazí.³⁹

Úverová politika SNB mala pri poskytovaní úverov obchodným bankám od začiatku reštriktívny charakter, keďže nemala záujem na neúmernom zvyšovaní množstva bankoviek v obehu, v dôsledku čoho by prišlo k vytvoreniu umelej kúpnej sily a k následnej inflácii. SNB preto vyzývala banky žiadajúce o úver, aby si prostriedky potrebné na realizáciu svojej obchodnej činnosti získavali prostredníctvom tezaurovaných peňazí, ako aj na základe využitia vlastných zdrojov, keďže sama presadzovala prísne obmedzenia pri poskytovaní úverov komerčným bankám. Za tento nekompromisný postoj sa preto stala predmetom ostrej kritiky zo strany jednotlivých peňažných ústavov. Postupne však v dôsledku obnovenia investičnej činnosti prišlo k nárastu poskytovaných úverov zo strany SNB, predovšetkým však z toho dôvodu, že veľkú časť voľných peňažných prostriedkov banky stratili po prijatí zákona č. 82/1942 Sl. z. o povinnej držbe štátnych cenných papierov. SNB poskytovala obchodným bankám klasické eskontné⁴⁰ a lombardné úvery⁴¹, pričom koncom roka 1942 poskytla z celkového objemu povolených úverov vo výške 1,86 mld. Ks (z ktorého tvorili eskontné úvery sumu vo výške 1,34 mld. Ks a lombardné úvery sumu vo výške 0,52 mld. Ks) najväčšie sumy Tatra banke, Slovenskej hypotečnej a komunálnej banke a Union banke v Bratislave. SNB pritom poskytovala aj priame lombardné úvery, a to napríklad Ružomerským textilným závozom, firme Apollo, rafinérii minerálnych olejov, Bratislava či Spolku pre chemickú a hutnú výrobu v Bratislave na nákup strategických surovín. Okrem toho poskytovala aj tzv. účelové a sezónne úvery - ako cukorný, dobytkársky, drevársky, liehový, mlynársky

³⁶ FALTUS, Jozef – PRŮCHA, Václav. *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969, s. 387.

³⁷ CVETKOVÁ, ref. 1, s. 126.

³⁸ Tezaurácia (= hromadenie peňazí doma, nie v sporiteľni alebo v banke).

³⁹ CHUDJÁK – LEKOVÁ, ref. 7, s. 143.

⁴⁰ Eskontný úver (= eskont, čiže odkúpenie zmenky pred lehotou jej splatnosti za určitú sumu).

⁴¹ Lombardný úver (= úver zabezpečený na základe záložného práva na hnutelný majetok alebo práva s presne dohodnutou lehotou splatnosti).

a obilný úver, pričom v roku 1942 presunula poskytovanie obilných úverov v celkovom objeme 200 mil. Ks na Slovenskú hypotečnú a komunálnu banku.⁴²

Po vypuknutí vojny proti ZSSR požiadal SNB o poskytnutie úveru aj štát, avšak banka si dokázala zabezpečiť jeho splatenie, a to argumentujúc predovšetkým obavou z možnej úverovej inflácie. Takýmto spôsobom sa preto v prvých rokoch existencie vojnovnej Slovenskej republiky podarilo zabrániť inflácii, ktorá sa začala prejavovať až v roku 1942 zrýchleným obehom bankoviek, ktorý bol v prvom rade spôsobený financovaním zahraničného obchodu. Úverová politika SNB bola pritom poškodzovaná predovšetkým v dôsledku vypomáhania štátu pri financovaní slovensko-nemeckého klíringu.⁴³

V reakcii na tento nepriaznivý stav zaviedla banka po dohode s ministerstvom financií normatívnu kontrolu úverov všetkých peňažných ústavov. Toto opatrenie ich pritom malo viesť k dôslednejšiemu skúmaniu bonity a účelnosti jednotlivých úverov, pričom neskôr pristúpila SNB aj k obmedzeniu úverov poskytovaných obchodným bankám.⁴⁴

ZÁVER

Po potlačení SNP koncom októbra 1944 tak bola hospodárska, ako aj finančná situácia na Slovensku veľmi nepriaznivá. Príchodom nemeckých vojsk na naše územie a po uzatvorení dohody o financovaní nemeckej brannej moci boli na štátnu pokladňu vyvíjané vysoké nároky, ktoré nebolo možné pokryť z bežných príjmov. Najjednoduchšou cestou preto bolo vziať si úver od centrálnej banky. Z dôvodu odstránenia formálnych nedostatkov tak v novembri roku 1944 prišlo k novelizácii vládneho nariadenia č. 44 z roku 1939 o SNB, podľa ktorej už banka nebola iba oprávnená, ale aj povinná poskytovať úvery štátu, čo umožnilo ich čerpanie bez akéhokoľvek obmedzenia či kontroly zo strany SNB. V roku 1944 prišlo k takmer úplnému zastaveniu úverovania súkromného sektora, pričom väčšinu povolených úverov tvoril priamy eskont a lombard štátu.⁴⁵

Slovenská vláda zároveň na svojom zasadnutí zo dňa 1. decembra 1944 prijala uznesenie, ktorým sa ministerstvu financií uložila povinnosť dohliadať na splatenie dlhu, ktorý mal štát voči SNB. Ministerstvo tak bolo povinné zabezpečiť, aby boli úvery poskytnuté SNB štátu podľa príslušných ustanovení vládneho nariadenia č. 44/1939 Sl. z. v znení nariadenia č. 212/1944 Sl. z. splatené v deň ich splatnosti, najneskôr však do 9 mesiacov odo dňa poskytnutia úveru, pričom SNB nebola povinná predlžovať dobu ich splatnosti. V prípade, ak ministerstvo nemohlo splatiť úvery od SNB v uvedenom termíne, a to z riadnych štátnych príjmov, bolo povinné zabezpečiť si potrebné prostriedky na základe úveru od iných subjektov. Pokiaľ by však ministerstvo nebolo schopné splatiť daný úver ani týmto spôsobom, bolo povinné predložiť vec vláde na nové rozhodnutie.⁴⁶

⁴² CVETKOVÁ, ref. 1, s. 126.

⁴³ FALTUS – PRŮCHA, ref. 36, s. 387.

Napríklad k 30. októbru 1942 musela SNB prispieť na financovanie klíringu sumou vo výške 1,6 mld. Ks.

⁴⁴ CVETKOVÁ, ref. 1, s. 126-128.

⁴⁵ CHUDJÁK – LEKOVÁ, ref. 8, s. 144.

⁴⁶ *Archív NBS: fond Slovenskej národnej banky – Administratívny odbor. Správy administratívneho odboru pre bankovú radu – ročné správy, správy o obchodnej činnosti, situačné správy. Usnesenie vlády zo dňa 1. decembra 1944, ktorým sa ukladá ministerstvu financií starostlivosť o splatenie dlhu u Slovenskej národnej banky. Inventárne číslo S0-000-066-414. Ukladacia jednotka č. U-0000-2976.*

Vedenie banky pritom dôrazne upozorňovalo slovenskú vládu na hrozivé následky inflácie a možný rozvrat meny, pričom ako východisko z tejto situácie odporúčalo pristúpiť k emisii štátoviek, keďže právo vydávať štátovky si štát vyhradil na decembrovom zasadnutí vlády.⁴⁷ Nadmerné výdavky štátu tak v posledných mesiacoch vojny v značnej miere poznačili nielen slovenskú menu, ale aj celé slovenské hospodárstvo.

⁴⁷ Dňa 28. februára 1945 adresovala SNB predsedovi slovenskej vlády dr. Štefanovi Tisovi telegram, v ktorom mu na základe príkazu guvernéra SNB daného na zasadnutí riaditeľstva zo dňa 27. februára 1945 oznámila výšku záväzkov štátu vo vzťahu k SNB, ktorá dosiahla viac ako 6 miliárd slovenských korún. V uvedenom telegrame SNB zároveň žiadala dr. Tisa o prehodnotenie prijatej novelizácie vládneho nariadenia č. 44/1939 Sl. z., ktorá sa týkala povinnosti SNB bez obmedzenia a akejkoľvek kontroly poskytovať štátu pôžičky, keďže bola banka za daných okolností nútená sústavne porušovať § 1 ods. 2 vládneho nariadenia č. 44/1939 Sl. z., ktoré upravovalo povinnosť banky starať sa o stabilitu slovenskej meny. K 7. marcu 1945 dosiahli záväzky štátu voči SNB výšku už 7 miliárd Ks. *Archív NBS: fond Slovenskej národnej banky – Ročné správy. Správy o obchodnej činnosti. Telegram SNB predsedovi slovenskej vlády dr. Štefanovi Tisovi. Ukladacia jednotka č. U-000-2976.*

HOSPODÁRSTVO SLOVENSKA NA POZADÍ ŠTÁTOPRÁVNÝCH A ÚZEMNÝCH ZMIEN V OBDOBÍ ROKOV 1938 – 1945¹

**ZUZANA TOMOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ
FAKULTA**

¹Tento príspevok je výstupom grantového projektu VEGA1/0638/18
Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách.

ABSTRAKT

TOMOVÁ Zuzana, Hospodárstvo Slovenska na pozadí štátoprávných a územných zmien v období rokov 1938 – 1945. In *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. 45-55.

Koncom 30. rokov 20. storočia prišlo v rámci predmníchovskej Československej republiky k významným štátoprávnym a územným zmenám, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili aj charakter slovenského hospodárstva. Predkladaný príspevok má preto za cieľ v krátkosti zhrnúť vývoj hospodárstva na našom území na pozadí uvedených zmien, pričom osobitná pozornosť je venovaná Viedenskej arbitráži z novembra roku 1938, v dôsledku ktorej prišlo k okupácii území južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi Maďarským kráľovstvom. V záujme vyriešenia problému postavenia pobočiek slovenských a maďarských bánk nachádzajúcich sa na území druhej zmluvnej strany sa tak v krátkom čase po realizácii výsledkov Viedenskej arbitráže začala séria zložitých slovensko-maďarských rokovaní, ktoré prebiehali od jesene 1938 do polovice roka 1941. Výsledkom týchto rokovaní bola Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom týkajúca sa usporiadania právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska zo dňa 30. mája 1941.

ABSTRACT

TOMOVÁ Zuzana, Economy of Slovakia against a background of constitutional and territorial changes in the period from 1938 to 1945. In *Historia et theoria iuris*, vol. 10, 2018, no. 1, p. 45-55.

At the end of the 1930's there have been significant constitutional and territorial changes within the first Czechoslovak Republic, which in a substantial way affected also the character of Slovak economy. The aim of submitted paper is therefore a short resume of the development of economy in our territory against a background of above mentioned changes, whereby a particular attention is devoted to Viennese arbitration from November 1938, as a result of which the Hungarian Kingdom's occupied territories of the southern part of Slovakia and Ruthenia. In order to solve the problem of position of Slovak and Hungarian affiliated branches situated in the territory of the second contractual party, a series of complicated Slovak-Hungarian negotiations were therefore started shortly after a realization of the results of the Viennese arbitration. These negotiations were taking place from the autumn 1938 until half of 1941 and they resulted in the Agreement between the Slovak Republic and the Hungarian Kingdom related to arrangement of legal conditions of Hungarian banks in Slovakia and Slovak banks situated in the Hungarian Kingdom's territory since the 30th of May, 1941.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

hospodárstvo, autonómia, Slovenská krajina, Slovenský štát, Viedenská arbitráž, banky

KEYWORDS

economy, autonomy, Slovak country, Slovak state, Viennese arbitration, banks

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Zuzana Tomová
zuzka.tomova@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikova nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ÚVOD

V rokoch 1938 – 1939 prišlo v rámci štátoprávneho usporiadania predmníchovskej Československej republiky k významným zmenám, ktoré v nasledujúcom období ovplyvnili aj vývoj slovenského hospodárstva.

Výsledkom národno-emancipačných snáh slovenského národa reprezentovaných Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou bolo dňa 6. októbra 1938 prijatie ústavného zákona č. 299/1938 Sb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny, v dôsledku ktorého získala Slovenská krajina vlastné ministerstvo hospodárstva, rovnako ako aj viaceré kompetencie v ekonomickej oblasti. Po celú dobu pritom slovenskú vládu sprevádzali finančné ťažkosti, ktoré sa snažila vyriešiť nadviazaním spolupráce s českými partnermi, a to aj za cenu zmiernenia svojich politických požiadaviek. Pražská vláda však, naopak, videla v zhoršovaní hospodárskej situácie na Slovensku možnosť opätovného posilnenia svojej centrálnej moci, pričom vzniknutú situáciu napokon vyriešil následný medzinárodnopolitický vývoj, výsledkom ktorého bol zánik Česko-Slovenskej republiky a vyhlásenie samostatného Slovenského štátu. To sa však odohrávalo pod „nemeckou taktovkou“ a po celú dobu existencie vojnovnej Slovenskej republiky bol charakter slovenského hospodárstva ovplyvňovaný jej úzkou spoluprácou s Nemeckou ríšou.

1. HOSPODÁRSTVO SLOVENSKA V OBDOBÍ POMNÍCHOVSKEJ REPUBLIKY

Dňa 29. septembra 1938 sa v Mníchove za účasti vedúcich predstaviteľov Nemecka, Talianska, Anglicka a Francúzska konala medzinárodná konferencia, na ktorej sa rozhodovalo o ďalšom osude Československej republiky (ČSR), pričom na základe výsledkov rokovaní musela ČSR odstúpiť Nemeckej ríši svoje pohraničné územia, na ktorých žilo viac ako 50 % obyvateľov nemeckej národnosti. Mníchovská dohoda pritom urýchlila aj riešenie otázky štátoprávneho postavenia Slovenska, ktoré vyústilo do vyhlásenia autonómie Slovenskej krajiny (ústavný zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny). Závery prijaté na Mníchovskej konferencii okrem toho predpokladali aj uplatnenie územných požiadaviek zo strany Maďarska a Poľska, o ktorých sa napokon rozhodovalo dňa 2. novembra 1938 na Viedenskej arbitráži.

V rámci nového štátoprávneho usporiadania republiky sa riešila aj otázka rozdelenia právomocí v hospodárskych otázkach medzi ústrednými a autonómnymi orgánmi. Ústavný zákon o autonómii predpokladal, že výkon zákonodarnej moci na území celej Česko-Slovenskej republiky bude na úsekoch spoločného rozpočtu, meny, štátneho dlhu, monopolov či spoločných štátnych podnikov patriť ústredným orgánom, konkrétne Národnému zhromaždeniu. Do výlučnej právomoci slovenskej autonómnej vlády pritom prešli otázky týkajúce sa oblastí colníctva, dopravy, pôšt a telekomunikácií, daní, dávok a poplatkov či právnej úpravy hospodárskych a finančných otázok potrebnej k zabezpečeniu rovnakých súťažných podmienok v oblasti podnikania.¹

Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty (HSLŠ-SSNJ) si však bola aj po vytvorení autoritatívneho režimu na Slovensku vedomá toho, že ekonomická základňa jej politickej moci je stále veľmi slabá a preto sa usilovala o posilnenie vplyvu štátu v ekonomike. Hospodárske ťažkosti nútili vládu k tomu, aby sa pokúsila vzbudiť záujem českého a zahraničného kapitálu o umiestňovanie ďalších

¹ § 4 a § 15 zákona č. 299/1938 Sb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny. In *Stejnopisssbírkyzákonů a nařízení státu československého. Ročník 1938*. [online]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/099-1938.pdf>> [cit. 2017 05-13]

investícií na Slovensko, pričom odlivu kapitálu mali súčasne zabrániť aj prijímané legislatívne opatrenia.

Slovenská vláda tak musela počas svojej existencie neustále bojovať s nedostatkom finančných prostriedkov, pričom rozpočet Slovenskej krajiny na rok 1939 tak, ako ho vo februári 1939 schválil rozpočtový výbor, predpokladal vysoký deficit. Ľudáci v snahe získať finančnú pomoc od ústrednej vlády preto zmiernili na konci roka svoje politické požiadavky. Ústredná vláda sa však naopak upokojovala tým, že nepriaznivá hospodárska situácia privedie HSLŠ-SSNJ k ústupkom a umožní jej tak opäť posilniť centrálnu moc na Slovensku. Vedúci predstavitelia slovenskej vlády preto zosilnili v posledných týždňoch pred vyhlásením Slovenského štátu svoj nátlak, keď vystúpili so stanoviskom, podľa ktorého, ak ústredná vláda nezmení vo finančných otázkach svoj postoj, nemá iné východisko, ako hľadať finančnú pomoc na strane Nemecka, čo by však bolo podmienené úplným osamostatnením Slovenska.² Inou formou nátlaku na český kapitál boli aj návrhy na koncentráciu slovenských bánk, ktorá by upevnila ich postavenie v konkurenčnom boji vo vzťahu k českým bankám. Z uskutočnených opatrení možno pritom za najvýznamnejšie považovať vznik Zväzu slovenských sporiteľní vo februári roku 1939, v rámci ktorého sa zlúčili všetky slovenské sporiteľne dovtedy podliehajúce pražskej centrále.³ Keď stroskotali nádeje slovenskej vlády na finančnú pomoc od českej buržoázie, bola dňa 23. februára 1939 vypísaná „pôžička hospodárskej obrody Slovenska“ spojená s daňovou amnestiou, ktorej výnos mal slúžiť jednak na pokrytie rozpočtového deficitu a jednak na hospodársky rozvoj krajiny.⁴

Uvedenú situáciu však napokon vyriešil následný medzinárodnopolitický vývoj, výsledkom ktorého bol zánik Česko-Slovenskej republiky a vyhlásenie samostatného Slovenského štátu *zákonom č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom Slovenskom štáte*, ktorý bol prijatý Snemom Slovenskej krajiny dňa 14. marca 1939.

Vyhlásenie Slovenského štátu sa však odohrávalo v súlade s politickými zámermi Nemeckej ríše. Právnym základom ich vzájomných hospodárskych, vojenských a zahraničnopolitických vzťahov sa stali *Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom a Dôverný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom* zo dňa 23. marca 1939, ako aj celý rad ďalších zmlúv a dohôd, ktoré sa stali východiskom pre postupné ovládnutie slovenskej ekonomiky Nemeckou ríšou a prenikanie jej kapitálu na územie Slovenska.⁵

Spolupráca medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom v ekonomickej a finančnej oblasti bola upravená v rámci tzv. dôverného protokolu zo dňa 23. marca 1939. Prostredníctvom neho získalo Nemecko možnosť kontroly, ako aj využívania slovenskej poľnohospodárskej i priemyselnej produkcie, pričom slovenské výrobky museli byť ponúknuté v prvom rade nemeckému trhu. Rovnako tak sa malo aj slovenské nerastné bohatstvo, ktoré nebolo použité pre vlastnú potrebu, dať k dispozícii Nemeckej ríši. Výskum nerastného bohatstva ako celku sa pritom preniesol na Ríšsky úrad pre výskum nerastného bohatstva (Reichsstelle für Bodenforschung).⁶

² HALLON, Ľudovít. Zmeny orientácie hospodárskej politiky na Slovensku 1938 – 1939 a vznik Slovenského štátu. In BYSTRICKÝ, Valerián et al. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava: Veda, 2010, s. 174-190. ISBN 978-80-224-1150-9.

³ BRIŠKA, Rudolf. Slovenské peňažníctvo. In *Slovák*, 9. 11. 1938.

⁴ Podstatou daňovej amnestie bolo, že daňový poplatník mohol dodatočne beztrestne priznať zatajené dane a namiesto ich zaplataenia nakúpiť štátne dlhopisy spojené s úrokom.

⁵ CVETKOVÁ, Tatiana et al. *Dejiny centrálneho bankovníctva na Slovensku*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2013, s. 100. ISBN 978-80-8043-192-1.

⁶ Dôverný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom zo dňa 23. marca 1939. In *NobilitasCarpathiae*. [online]. Dostupné na internete:

V oblasti finančnej politiky mal Slovenský štát právo prijať vlastnú menu a zriadiť si Slovenskú národnú banku v postavení centrálného emisného ústavu. Nemecká ríša sa pritom vyššie uvedeným protokolom zaviazala podporovať Slovenský štát pri budovaní systému devízového hospodárstva, ako aj pri zriaďovaní centrálnej banky a zároveň získala možnosť podieľať sa na jej založení. Nemeckí poradcovia mali byť prítomní pri všetkých dôležitých rozhodnutiach slovenskej centrálnej banky a rovnako sa zúčastňovať aj na tvorbe a realizácii štátneho rozpočtu, pričom bez ich súhlasu nesmela slovenská vláda prijať žiaden úver.⁷ Okrem toho mohol Slovenský štát viesť hospodárske rokovania s ostatnými krajinami až po uzavretí dohôd s Nemeckou ríšou s tým, že ju o týchto rokovaníach musel priebežne informovať. Na základe obsahovej analýzy uvedených dokumentov tak možno prísť k záveru, že ich prijatím stratil Slovenský štát v rozhodujúcej miere možnosť samostatného rozhodovania, a to v takých dôležitých a kľúčových oblastiach, k akým nepochybne patria obrana, zahraničná politika a oblasť verejných financií.⁸

V podobnom duchu bola prijatá aj ďalšia medzištátna Zmluva medzi Slovenským štátom a Nemeckou ríšou o využití podnikov vojnového hospodárstva na Slovensku pre účely nemeckej brannej moci zo dňa 30. januára 1940⁹, na základe ktorej sa dostalo pod nemeckú vojenskú správu 26 slovenských priemyselných podnikov. Išlo o podniky pôsobiace v odvetviach kovopriemyslu, banského, hutníckeho, chemického a čiastočne aj drevárskeho a celulózového priemyslu, ktoré mali pre nemecké vojnové hospodárstvo strategický význam.

Slovenský štát pritom vstúpil do relatívne priaznivej hospodárskej situácie, ktorá umožnila nadviazať na oživenie industrializácie z druhej polovice 30. rokov 20. storočia a aj napriek negatívnym prognózam zaznamenával až do konca roka 1943 výrazný ekonomický rast. Jeho základy sa totiž vytvorili už v období posledného desaťročia existencie predmníchovskej Československej republiky, kedy sa začalo s výstavbou nových závodov, ktoré spustili svoju prevádzku práve v čase realizácie štátoprávných zmien z konca 30. rokov 20. storočia. Rozhodujúcimi faktormi pritom boli vojnová hospodárska konjunktúra a s tým spojené zvýšené odbytové možnosti na nemeckom a talianskom trhu. Tieto priaznivé podmienky boli podporené aj prijatými legislatívnymi opatreniami¹⁰. Išlo o zásahy štátu do ekonomiky vo forme rôznych výhod, ako napríklad dotácie na pokrytie istín a úrokov pri investičných pôžičkách, zvýhodnené prepravné tarify, colné úľavy či priaznivé podmienky pri vyvlastňovaní pozemkov.¹¹ Výsledkom uvedených opatrení tak bolo založenie viac ako 200 nových priemyselných podnikov v období rokov 1939 až 1944.

K priaznivému vývoju slovenskej ekonomiky okrem toho prispela aj hospodárska stratégia vlády, predovšetkým však skupiny slovenských národohospodárov na čele s Imrichom Karvašom pôsobiacim vo funkcii guvernéra Slovenskej národnej banky, ktorá

<<http://www.nobilitas.sk/HTML%20Nobilitas/Legislativa%20sk/011%20Medzinarodne%20sk/Berlin%2019390323%20protokol%20sk.htm>> [cit. 2017-07-08]

⁷ Tamže.

⁸ Tamže.

⁹ HUBENÁK, Ladislav. Dokumenty. Politika nemeckej ochrannéj zóny na Slovensku z roku 1939. Zmluva medzi Slovenským štátom a Nemeckom o využití podnikov vojnového hospodárstva na Slovensku pre účely nemeckej brannej moci z dňa 30. januára 1940. In *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1967, roč. 17, č. 2, s. 389-394.

¹⁰ K takýmto opatreniam patrila napríklad zákon č. 299/1940 Sl. z. o podpore výstavby priemyslu či zákon č. 307/1940 Sl. z. o daňových úľavách pri investíciách.

¹¹ PRŮCHA, Václav et al. *Hospodárske dejiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava: Pravda, 1974, s. 251-253.

iniciovala prijatie legislatívnych opatrení podporujúcich rozvoj priemyslu a infraštruktúry, čím sa do značnej miery vrátila k industrializačnej politike pred roka 1918. Aj napriek nesúhlasu zo strany Nemeckej ríše pritom využívala konjunktúru aj na obchodovanie s neutrálnymi štátmi, ktoré prinášalo Slovenskému štátu značné zisky vo svetových menách. Výsledkom ekonomickej stratégie slovenských národohospodárov bol rovnako aj pomalší nástup vojnovnej inflácie a plynulejšie zásobovanie v porovnaní s okolitými krajinami.¹² Imrich Karvaš a Peter Zat'ko, ako generálny tajomník Ústredného združenia slovenského priemyslu, sa okrem toho stali členmi tzv. Komitétu hospodárskych ministrov, ktorý vznikol v novembri roku 1939. Tento šesťčlenný vrcholný hospodársky orgán určoval jednak hospodársku politiku štátu vrátane finančnej, obchodnej, menovej a zásobovacej politiky a zároveň sa snažil o zmierňovanie nepriaznivých dôsledkov úzkej ekonomickej spolupráce s Nemeckou ríšou.

Rast slovenskej ekonomiky dosiahol svoj vrchol na konci roka 1943, pričom začiatkom toho nasledujúceho sa začali prejavovať negatívne dopady systému riadeného vojnového hospodárstva vybudovaného podľa nemeckého vzoru, ktorého podstatou boli zásahy štátu do všetkých sfér slovenského hospodárstva a účasť Slovenského štátu na priamych bojových operáciách, ako aj následky okupácie jeho územia nemeckými vojskami.¹³

2. VPLYV VIEDENSKEJ ARBITRÁŽE NA SLOVENSKÉ BANKOVNÍCTVO

Výsledkom Viedenskej arbitráže zo dňa 2. novembra 1938 bolo odstúpenie území na juhu Slovenska a Podkarpatskej Rusi Maďarskému kráľovstvu. Strata týchto území pritom Slovensku spôsobila značné ekonomické problémy a viedla aj k reštrukturalizácii výrobných a zamestnaneckých kapacít.¹⁴ I napriek tomu, že v novembri a v decembri 1938 maďarskú štátnu pokladnicu výrazným spôsobom zaťažovalo pričlenenie uvedených oblastí, a to tak z hľadiska administratívneho, ako aj finančného, maďarskí politickí i ekonomickí predstavitelia očakávali rýchle začlenenie týchto území do maďarskej ekonomiky, pričom dúfali v celkovú konsolidáciu hospodárskych pomerov krajiny.¹⁵

Slovenské banky, ako aj peňažné ústavy českých krajín prešli po roku 1918 aj do južných oblastí Slovenska obývaných zmiešaným, ako aj výlučne maďarským obyvateľstvom. Etablovali sa takmer vo všetkých významnejších sídlach tejto časti krajiny a ľudovo-peňažné ústavy sa dostali na tunajší vidiek. Viedenská arbitráž preto znamenala pre slovenské peňažníctvo veľké straty.¹⁶ Podľa interných údajov Maďarskej národnej banky a Centrálnej peňažných ústavov sa na maďarské územie dostalo spolu 115 hlavných peňažných ústavov, z toho 23 bánk a 92 úverových družstiev. Na územie Maďarského kráľovstva sa okrem toho dostalo celkovo 243 filiálok, pričom väčšinu z nich predstavovali slovenské a české filiálky, zatiaľ čo maďarských filiálok bolo iba 13. Čo sa týkalo maďarských peňažných ústavov, na maďarské územie prešlo spolu 14 bánk, 7

¹² MIČKO, Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku; Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 45-51. ISBN 978-83-7490-351-6.

¹³ CVETKOVÁ, ref. 5, s. 102.

¹⁴ PRŮCHA, ref. 11, s. 224-225.

¹⁵ GAUČÍK, Štefan. Začleňovanie peňažných ústavov na južnom Slovensku do maďarského bankového systému v rokoch 1938 – 1945. In CHUDJÁK, František et al. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2014, s. 116. ISBN 978-80-8043-202-7.

¹⁶ HALLON, Ľudovít. Sanačný proces v bankovníctve Slovenska v medzivojnovom období. In *Ľudia, peniaze, banky*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 279-290. ISBN 80-8043-051-9.

afileovaných¹⁷ ústavov a 65 filiálok nachádzajúcich sa na južnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi.¹⁸

Viedenská arbitráž preto so sebou priniesla celý rad problémov, ktoré museli riešiť zástupcovia autonómneho Slovenska a neskôr samostatnej Slovenskej republiky, ako aj predstavitelia územne rozšíreného Maďarského kráľovstva. Išlo predovšetkým o majetkové a personálne otázky týkajúce sa filiálok, ktoré sa v dôsledku uvedených skutočností dostali na územie Maďarského kráľovstva, no ktorých centrály zostali na území Česko-Slovenskej republiky. V prípade Tatra banky sa napríklad dostalo na maďarské územie sedem jej filiálok, ktoré spravovali vklady v celkovej hodnote takmer 68 mil. Kč. Zároveň však bolo potrebné vyriešiť aj majetkové problémy pobočiek maďarských peňažných ústavov, ktoré zostali na Slovensku, no ich centrály sa dostali po Viedenskej arbitráži na maďarské územie.¹⁹ V najťažšej situácii sa pritom ocitli tie pobočky, ktoré mali časť svojho majetku na slovenskom a časť na maďarskom území.²⁰

Maďarská vláda uskutočnila v období od novembra 1938 do polovice roka 1939 celý rad základných valutových a finančných opatrení. Menová reforma - spočívajúca v zavedení platidla pengő - a výmena československých korún sa realizovali medzi 19. novembrom 1938 a 21. marcom 1939. Výmenný kurz bol stanovený na 1 : 7 s tým, že 100 pengő sa rovnalo 700 korunám. Maďarská národná banka preberala československé bankovky, mince a štátne papiere, a to v kurze 100 korún ku 14,28 pengő. V uvedenom období sa na južnom Slovensku a na území Podkarpatskej Rusi vymenilo spolu 670 miliónov korún, pričom všetky korunové platidlá v hodnote 396,5 milióna boli z maďarského územia odoslané do Národnej banky pre Čechy a Moravu v Prahe.²¹

Maďarská národná banka nariadila peňažným ústavom nachádzajúcim sa na pričlenených územiach nahlásiť v ich vlastníctve sa nachádzajúce československé a zahraničné peňažné prostriedky, ako aj ich zahraničné pohľadávky v mene pengő. Tie museli následne odovzdať zahraničné platidlá a cenné papiere centrálnej banke, ktorá im uvedený kapitál preplácala v maďarskej mene. Maďarská vláda zároveň prikázala všetkým peňažným ústavom, priemyselným, obchodným a iným spoločnostiam, ktoré mali svoje sídlo na odstúpených územiach, aby si do 15. decembra 1938 zbilancovali svoje pohľadávky a tieto údaje následne sprostredkovali Maďarskej národnej banke. Pôsobnosť maďarského obchodného zákonníka prešla na tieto územia v lete roku 1939 a prispôbiť sa mu museli všetky filiálky zahraničných peňažných ústavov, pokiaľ nechceli, aby prišlo k ich likvidácii. Československé finančné zákony a nariadenia pritom dočasne platili pre filiálky a zastupiteľstvá zahraničných peňažných ústavov, ktoré sa zaoberali prijímaním a vyplácaním vkladov a úschovou cenných papierov.

V rámci procesu začleňovania peňažných ústavov do maďarského bankového systému zohrávali dôležitú úlohu Maďarská národná banka a Centrála peňažných ústavov. Maďarská národná banka mala po roku 1938 dôležité postavenie pri reorganizácii finančných a úverových vzťahov aj na pričlenených územiach. Jej činnosť v tomto období charakterizovalo predovšetkým realizovanie menovej reformy, zabezpečenie dostatočného množstva maďarských bankoviek a mincí v obehu, ako aj uplatňovanie maďarských finančných zákonov. Okrem toho rokovala s Československou

¹⁷ Afiliácia (= pridruženie, pričlenenie, napr. pobočky firmy).

¹⁸ GAUČÍK, ref. 15, s. 116-117.

¹⁹ Príkladom bola Tekovská ľudová banka, ktorá mala na území Slovenska štyri svoje pobočky s celkovou bilančnou hodnotou 35 mil. Kč.

²⁰ HORVÁTH, Štefan – VALACH, Ján. *Peňažníctvo na Slovensku 1918 – 1945*. Bratislava: Alfa, 1978, s. 170-179.

²¹ GAUČÍK, ref. 15, s. 118.

národnou bankou v súvislosti s majetkom, nehnuteľnosťami a pohľadávkami československého štátu na maďarskom území, ako aj likvidáciou filiállok československej centrálnej banky v Košiciach, Užhorode a v Mukačeve. V období od apríla 1939 riešila s novovzniknutou Slovenskou národnou bankou otázku usporiadania vzájomných finančných vzťahov a uzavretia prechodných dohôd medzi oboma krajinami.²²

Koncom roka 1938 plánovala Maďarská národná banka v značnej miere znížiť počet peňažných ústavov na pričlenených územiach (celkovo malo ísť až o 45,6 %-né zníženie), a to prostredníctvom premeny siete filiállok menších maďarských peňažných ústavov, ako aj filiállok a afiliácií českých a slovenských bánk. Maďarská centrálna banka ovplyvňovala prostredníctvom siete svojich pobočiek a pridružených miest chod ekonomiky, pričom vedúci peňažných ústavov nachádzajúcich sa na odstúpených územiach si v niektorých prípadoch neboli istí správnou aplikáciou jednotlivých nariadení. Práve preto banka usmerňovala ich úverovú a zmenkovú činnosť, a to na základe vydávaných obežníkov a interných odporúčaní. Tieto inštrukcie mali pritom veľký význam predovšetkým v prvých mesiacoch začleňovania peňažných ústavov na odstúpených územiach do maďarského bankového systému.²³

Centrála peňažných ústavov bola inštitúciou, ktorá mala v rámci maďarského bankového systému špecifické postavenie.²⁴ Centrála oficiálne rozšírila svoju pôsobnosť na slovenské územie dňa 18. januára 1939 a na územie Podkarpatskej Rusi dňa 27. júna 1939, avšak už od okamihu ich pričlenenia úzko spolupracovala s centrálnou bankou. Jej úlohou bolo zistiť, v akej situácii sa nachádzali malomestské finančné trhy na južnom Slovensku a poskytovať informácie centrálnej banke a ministerstvu financií. V prípade jednotlivých ústavov zisťovala zloženie akcionárov, ich kapitálovú silu, stupeň mobility a likvidity, zloženie úverov a pohľadávok, organizáciu afiliácií a filiállok, ako aj ich prípadné zahraničné prepojenia. Vplyv centrály ďalej posilnilo rozšírenie jej právomocí v septembri roku 1939, vďaka ktorému mohla vykonávať revíziu aj u väčších bánk s vlastným kapitálom nad 20 mil. pengő. Pod kontrolu centrály sa tým de facto dostal celý maďarský bankový systém. Medzi jej členov vstúpilo v roku 1939 16 peňažných ústavov z južného Slovenska vrátane jedného družstva. Z územia Podkarpatskej Rusi sa jej súčasťou stalo v tom istom roku 6 bánk.²⁵

V zložitom okruhu slovensko-maďarských finančných vzťahov predstavovala otázka filiállok slovenských a českých peňažných ústavov na odstúpených územiach osobitný problém. Aj napriek tomu, že maďarská vláda z politických dôvodov neustále iniciovala prevzatie filiállok zahraničných peňažných ústavov a v auguste roku 1939 dokonca v tejto súvislosti vydala nariadenie, maďarské banky si najprv dôkladne zisťovali ich kapitálový stav, pričom sa prihliadalo aj na zámery maďarskej centrálnej banky a Centrály peňažných ústavov. Až do začiatku roka 1940 preto boli maďarské peňažné ústavy opatrné a prevzatie filiállok spájali s expanziou na dané územia. Zakladali pritom nové peňažné ústavy, zlučovali filiálky a niektoré ústavy afilovali. V prípade troch najrozšírenejších sietí filiállok slovenských bánk (Slovenská všeobecná úverová banka, Legiobanka, Dunajská banka) prišlo k ich reorganizácii.

²² GAUČÍK, ref. 15, s. 120.

²³ Tamže, s. 120.

²⁴ Založená bola ešte v roku 1916 kvôli celoplošnej revízii peňažných ústavov, pričom k reorganizácii jej činnosti a k rozšíreniu jej právomocí prišlo v roku 1920. Predstavovala typ štátnej finančnej kontroly pre oblasť bankovníctva, ktorý sa v európskych krajinách rozšíril po negatívnych skúsenostiach s finančným rozvratom počas veľkej hospodárskej krízy.

²⁵ GAUČÍK, ref. 15, s. 121.

V krátkom čase po realizácii výsledkov Viedenskej arbitráže sa preto začala séria zložitých slovensko-maďarských rokovaní týkajúcich sa majetku a pracovníkov bankových pobočiek, ktoré sa dostali na maďarské územie. Rokovania prebiehali pomaly a po vzniku samostatného Slovenského štátu nadobudli nový rozmer. Obe krajiny totiž plánovali pristúpiť k realizácii procesu koncentrácie, ktorého cieľom bola likvidácia inonárodného bankovníctva. Slovenská vláda mala v pláne začleniť maďarské banky do väčších kapitálových centier, čím by fakticky zanikli. Proti tomu však maďarskí zástupcovia počas vzájomných rokovaní ostro protestovali a zároveň pohrozili likvidáciou pobočiek slovenských bánk nachádzajúcich sa na odstúpených územiach.²⁶

Vyriešenie prípadu týkajúceho sa Slovenskej všeobecnej úverovej banky čiastočne zlepšilo situáciu v súvislosti s prebiehajúcimi slovensko-maďarskými rokovaniami, pričom vzájomná dohoda umožnila predĺženie pôsobnosti pobočiek maďarských a slovenských bánk na území druhej zmluvnej strany do konca roka 1940. Výsledkom ďalších slovensko-maďarských rokovaní bolo prijatie Dohody medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom týkajúca sa usporiadania právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska zo dňa 30. mája 1941, ktorá predĺžila pôsobenie uvedených filiállok do konca roka 1941.²⁷

Vzťahovala sa pritom na banky, sporiteľne a úverové družstvá, ktoré sa v súlade so svojimi stanovami zaoberali vo výlučnej alebo v prevažnej miere úverovou činnosťou a ktoré boli založené podľa uhorského zákonného článku č. XXXVII z roku 1875 alebo uhorského zákonného článku č. XXIII z roku 1898, ako aj ústredia týchto úverových družstiev. V článku 2 tejto dohody bola vyjadrená zásada reciprocity, pokiaľ išlo o postavenie filiállok slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska, s ktorými sa malo zaobchádzať rovnako ako s maďarskými peňažnými ústavmi.²⁸

Súčasťou vyššie uvedenej dohody bol aj záverečný protokol, v rámci ktorého sa zmluvné strany dohodli na vytvorení peňažného ústavu so sídlom v Budapešti, ktorý mal reprezentovať slovenský finančný kapitál, a to nielen na odstúpenom území, ale aj v rámci celého Maďarského kráľovstva. Za týmto účelom získala slovenská záujmová skupina väčšinu akcií Maďarsko-českej priemyselnej banky (Magyar-Csehlparbank), pričom kontrolný balík akcií prevzala práve Slovenská banka. Neskôr prišlo k zmene jej názvu na Slovenskú hospodársku banku, a.s., Budapešť, pričom jej hlavným pôsobiskom sa stali odstúpené oblasti južného Slovenska, kde prevzala deväť bývalých pobočiek Slovenskej banky a zároveň vytvorila nové pobočky v Košiciach, Lučenci a v Nových Zámkoch.²⁹

²⁶ HALLON, Ľudovít. Peňažníctvo na južnom Slovensku po zmene hraníc v roku 1938. In MITÁČ, Ján. *Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938-1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, s. 234. ISBN 978-80-89335-45-9.

²⁷ Tamže, s. 237.

²⁸ Čl. 2 Dohody medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom týkajúca sa usporiadania právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska: „Je shoda v tom, že s filiálkami slovenských peňažných ústavov v Maďarsku, nakoľko ide o úrokové príspevky spojené s nariadeniami na ochranu poľnohospodárov, bude sa rovnako zaobchádzať ako s maďarskými peňažnými ústavmi.“ *Archív Národnej banky Slovenska*: fond Slovenskej národnej banky – Devízový odbor. Maďarsko – dohoda o úprave právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov v Maďarsku, zápisnice z rokovaní, korešpondencia. Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom týkajúca sa usporiadania právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska zo dňa 30. mája 1941. Inventárne číslo S0-000-068-423. Ukladacia jednotka č. U-0000-3794.

²⁹ HALLON, ref. 26, s. 237.

Maďarská kráľovská vláda sa zároveň zaviazala neprijat' také opatrenia, ktoré by ohrozili existenciu tohto ústavu alebo väčšinové zastúpenie slovenskej záujmovej skupiny. Mal pritom rovnaké postavenie ako ostatné maďarské peňažné ústavy. Obdobne pritom prišlo aj k založeniu peňažného ústavu so sídlom v Bratislave, ktorý zastupoval finančné záujmy maďarskej menšiny na slovenskom území, pričom v tejto súvislosti udelila slovenská vláda súhlas s prevodom väčšiny akcií Bratislavskej prvej sporivej banky na maďarskú záujmovú skupinu. Slovenská vláda sa rovnako zaviazala neprijat' opatrenia, ktoré by viedli k ohrozeniu jeho existencie či väčšinového postavenia maďarskej záujmovej skupiny, pričom aj v tomto prípade platila zásada rovnakého zaobchádzania, pokiaľ išlo o ostatné slovenské peňažné ústavy.³⁰ Okrem Bratislavskej prvej sporivej banky prišlo v dôsledku prijatej dohody aj k ponechaniu Spišskej úverovej banky v Levoči, ktorá taktiež zastupovala záujmy maďarského obyvateľstva v oblasti finančníctva na slovenskom území.³¹

Počas celého obdobia zložitých slovensko-maďarských rokovaní, ktoré prebiehali od jesene 1938 do polovice roka 1941, pôsobili pobočky slovenských a českých bánk na odstúpených územiach ako zahraničné pobočky materských peňažných ústavov a vo väčšine prípadov zostávali súčasťou pôvodných bankových koncernov. Po uzatvorení dohôd o vytvorení národnostných či menšinových bánk sa však situácia začala meniť a na odstúpenom území južnej časti Slovenska, ako aj bývalej Podkarpatskej Rusi začali prenikať banky z Budapešti či z ďalších pôvodných maďarských regiónov. Na uvedených územiach zároveň pôsobili staršie banky a vznikali nové banky, ktoré na základe dvojstranných zmlúv preberali maďarské pobočky slovenských a českých bánk.³²

V období rokov 1938 až 1945 tak možno na odstúpených územiach sledovať jednak prebiehajúcu koncentráciu peňažných ústavov a jednak štátom riadené začleňovanie týchto oblastí do maďarského bankového systému. Premenu starších už existujúcich peňažných ústavov či vznikom nových bánk prišlo k vytvoreniu celkovo 14 samostatných bánk so 14 pobočkami. Zároveň tu pôsobilo aj sedem pobočiek budapeštianskych bánk vrátane Slovenskej hospodárskej banky. Celkovo tu teda vyvíjalo svoju činnosť 35 bankových úradovní, pričom ekonomicky najsilnejšou zostala Tekovská ľudová banka v Leviciach. Spolu s ústavmi ľudového peňažníctva predstavovala bilančná hodnota na odstúpených územiach na konci roka 1945 v prepočte na novú československú menu 405 mil. Kč. Vzhľadom na bilančnú hodnotu peňažníctva na území povojnového Slovenska to však znamenalo podiel iba 1,1 %. Na základe uvedeného tak možno skonštatovať, že vývoj peňažníctva na odstúpených územiach stagnoval, resp. zaostával za vývojom v rámci ostatných slovenských regiónov.³³

ZÁVER

Na základe predloženého príspevku možno dospieť k záveru, že udalosti, ktoré sa odohrali koncom 30. rokov 20. storočia tak na vnútropolitickú, ako aj

³⁰ *Archív Národnej banky Slovenska: fond Slovenskej národnej banky – Devízový odbor. Maďarsko – dohoda o úprave právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov v Maďarsku, zápisnice z rokovaní, korešpondencia. Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom týkajúca sa usporiadania právnych pomerov maďarských peňažných ústavov na Slovensku a slovenských peňažných ústavov nachádzajúcich sa na území Maďarska zo dňa 30. mája 1941. Inventárne číslo S0-000-068-423. Ukladacia jednotka č. U-0000-3794.*

³¹ HALLON, ref. 26, s. 237.

³² GAUČÍK, ref. 15, s. 124-125.

³³ HALLON, ref. 26, s. 247.

medzinárodnopolitickej scéne, ovplyvnili v nasledujúcich rokoch nielen ďalší štátoprávny vývoj spoločnej Československej republiky, ale aj vývoj slovenského hospodárstva.

Je pritom dôležité pripomenúť, že aj napriek úzkej spolupráci vojnového Slovenského štátu s Nemeckou ríšou v ekonomickej a finančnej oblasti možno v prvých rokoch jeho existencie pozorovať priaznivý vývoj slovenskej ekonomiky, ku ktorému okrem iného prispela aj politika slovenských národohospodárov na čele s prof. Imrichom Karvašom, zastávajúcim funkciu guvernéra Slovenskej národnej banky, ktorým sa darilo úspešne eliminovať nepriaznivé dôsledky vyplývajúce z prepojenia slovenskej ekonomiky na ríšsko-nemecký kapitál. Priaznivý vývoj slovenského hospodárstva pritom možno sledovať až do roku 1943, kedy sa už začali naplno prejavovať negatívne dopady systému riadeného vojnového hospodárstva vybudovaného podľa nemeckého vzoru.

V rámci svojho príspevku som sa rozhodla venovať osobitnú pozornosť aj dôsledkom Viedenskej arbitráže z novembra roku 1938, ktorá výrazným spôsobom ovplyvnila vývoj slovenského bankovníctva. Od roku 1938 prebiehali medzi slovenskou a maďarskou stranou intenzívne rokovania týkajúce sa ďalšieho postavenia pobočiek slovenských peňažných ústavov, ktoré sa nachádzali na územiach odstúpených Maďarskému kráľovstvu, ako aj pobočiek maďarských bánk nachádzajúcich sa na slovenskom území, ktoré zostali v dôsledku arbitráže oddelené od ich centrál. Výsledkom spoločných slovensko-maďarských rokovaní bolo napokon prijatie dohody z mája roku 1941, kedy sa situácia začala meniť a na odstúpené územia južnej časti Slovenska, ako aj bývalej Podkarpatskej Rusi začali prenikať banky z Budapešti či z ďalších pôvodných maďarských regiónov. Od roku 1941 tak možno na týchto územiach sledovať jednak prebiehajúcu koncentráciu pobočiek slovenských bánk a jednak štátom riadené začleňovanie týchto ústavov do maďarského bankového systému.

RECENZIE

JÁGER, Róbert.
*Nomokánon –
právnohistorická analýza
a transkript.* Banská
Bystrica: Belianum,
2017, 213 s.

MIROSLAV LYSÝ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ
FAKULTA

Za posledné roky môžeme byť svedkami snahy viacerých autorov o nové čítanie prameňov 9. storočia. S výnimkou archeológie sú tieto pramene už desaťročia približne rovnaké. Nepribúdajú nové objavy rukopisov, ktoré by zásadne dokázali zmeniť náš pohľad na toto obdobie, ani výraznejšie doplniť naše vedomosti, asi ako to kedysi dokázali objavy *Chronica mundi* v Admontskom kódexe, či listu markgrófa AribaArnulfovi, ktorý v slovenskej literatúre spropagoval Peter Ratkoš. Preto sa zdá, že neustále vracanie sa k známym prameňom akoby nemalo zmysel.

Nie je to však celkom pravda. Rukopisy autorov včasného stredoveku sú zapísané jazykom, ktorého zmysel nám často uniká. Ak aj totiž dokážeme preložiť starosloviensky, latinský, grécky, či arabský text prameňov, sémantický posun výrazov nám niekedy neumožňuje pochopiť zmysel textu. Skôr alebo neskôr navyše stojíme pred úlohou tieto pramene sprostredkovať súčasníkovi, a teda ich vyložiť jazykom dneška. A práve toto je tá najťažšia úloha. Preto sa spôsoby skúmania týchto textov akoby striedajú medzi vytváraním modelov a ich následnou dekonštrukciou. Hoci je dekonštruktivistický prístup zrejme jednoduchší, v podstate ide o nevďačnú úlohu, pretože s výsledkami sa veľmi často nevie stotožniť predošlá generácia bádateľov.

Róbert Jäger sa vo svojej predošlej vedeckej činnosti zaoberal staroslovienskymi textami. Analyzoval ich pritom ani nie tak z hľadiska faktografickej kritiky, ako skôr na základe ich terminológie. Odkrývaním právneho jazyka sa pustil do práce, ktorej výsledky je možno pokladať asi za najexaktnejšie, k akým je možné dospieť pri štúdiu právnych dejín 9. storočia. Problém v skúmaní právnych dejín spoločenstiev na rozhraní medzi jednotlivcami uznávajúcimi princípy archaického predkresťanského práva a neofitmi, opatrne prijímajúcimi „neslýchané novinky kresťanského zákona“, spočíva práve v tendencii pokladať zachované juridiká za platné a v praxi účinné právo. V skutočnosti však, ako si aj správne autor uvedomuje, sa tieto „neslýchané“ normy presadzovali až príliš pomaly. Právny medievista stojí pred paradoxom: pozná obsah noriem, ktoré sa ešte nestihli presadiť v spoločnosti. Tá sa naopak dosiaľ riadila normami, ktoré nemáme možnosť poznať priamo. To je aj dôvodom, prečo sa Róbert Jäger namiesto bezvýsledného hľadania týchto noriem v 9. storočí rozhodol pre analýzu právnych pojmov. Vychádzal pritom z ťažko spochybniteľnej hypotézy, podľa ktorej jazyk oboch normatívnych systémov bude prinajmenšom podobný. V predloženej práci si vybral síce obsahom najväčší, no dosiaľ aj najprehliadanejší starosloviensky prameň, a to je preklad Nomokánonu.

V našej recenzii sa musíme vyjadriť aj k istým výhradám. V kapitole 3.4 sa Róbert Jäger rozhodol prekladať výraz *gradъ* ako mesto. Hoci je pravda, že opevnené sídla z 9. storočia, ktoré poznáme aj vďaka archeologickým výskumom, plnili často funkcie, s akými sa stretávame pri vrcholno- a neskorostredovekých mestách, predsa sa domnievame, že korektnejším prekladom by bol výraz hrad. Dôvodov je viac. V 9. storočí totiž môžeme identifikovať viacero typov opevnených sídlisk na našom území, od pomerne komplexne urbanizovaných sídel až po relatívne jednoduché sídliskové útvary bez zistenia vyspelej zástavby, ktoré mestský charakter jednoducho nemali. Ďalší dôvod je ten, že stredoveké mestá sa na našom území dotvorili až prostredníctvom právnej regulácie (zisk výsad a vytvorenie samosprávy). Je tu však ešte jednoduchá praktická stránka používania terminológie právnych dejín: mesto ako nový sídliskový útvar sa nielen ako faktický jav, ale aj ako termín, vytvoril až po hrade. Domnievame sa, že nejasnosť termínu mesto nakoniec viedol autora k tomu, že v kapitole 3.4.1 používal oba termíny – hrad a mesto – ako synonymá.

Výraz *gradъ* pritom, ako na to poukázal L. Sokolovský (Grad, španstvo, stolica [Príspevok k terminológii dejín správy]. In *Slovenská archivistika*, 1961, roč. 16, s. 96-97.)

bol pritom označením nielen samotného priestoru v rámci opevnenia, ale zrejme aj k hradu priliehajúceho územia. Na toto územie sa v literatúre objavuje veľmi často pojem župa (používa ho aj autor, napr. na s. 54, 64, 78, 79 a následne aj kapitola 3.6, kde sa ale autor napokon prikláňa k hypotéze, že sa výraz župa na mojmírovskej Morave nepoužíval), akoby sa zabúdalo na to, že na Slovensku sa župa začala úradne používať až od roku 1919. Výraz župa sa síce vo včasnom stredoveku používal, nie však na našom území, ani nie v Uhorsku. Najbližšie sa s ním môžeme stretnúť v diele Konštantína Porfyrogeneta o Spravovaní ríše, kde sú provincie chorvátskych županov označené výrazom *zupania*. Práve táto skúsenosť by nás mala viesť k tomu, aby sme sa výrazu župa pre slovenský stredovek jednoducho vzdali.

Na s. 93 sa Róbert Jáger domnieva, že „najvyšším predstaviteľom (a nositeľom) súdnej moci bolo knieža. Prakticky však nie je možné, aby ju vykonával sám pre územie celej krajiny. Je pravdepodobné, že na základe poverenia od kniežaťa vykonávali sudcovské právomoci aj napríklad „župani“, resp. splnomocnení hlavní predstavitelia iných jednotiek miestnej správy.“ Takto podaná predstava zrejme až príliš kopíruje moderné predstavy o byrokracii a vyriešenie otázky, ako to bolo s oprávnenosťou vykonávať súdnu moc v post-archaickej moravskej spoločnosti by si vyžadovalo zásadnú komparatívnu štúdiu.

Monografiu Róberta Jágra zdobí pevná a logická systematika, prijateľné hypotézy a aj akceptovateľné závery. Preukázal prehľad v slavistickej, právno-historickej i historickej literatúre, osvojil si metodiku týchto disciplín, čím preukázal schopnosť interdisciplinarity. Práca je navyše originálna a predstavuje zaujímavý prínos tak pre právnikov, ako aj pre historikov. Dúfajme preto, že sa tejto téme bude venovať dlhodobo a dočkáme sa komplexného jazykového rozboru Nomokánonu.

ANOTÁCIE

GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému. Bratislava: WoltersKluwer, 2016, 312 s.

Spolupráca dvoch právnych historikov z bratislavskej a banskobystrickej právnickej fakulty rezultovala v podobe monografie venujúcej sa terminologickej analýze právnych pojmov v staroslovienskych pamiatkach z obdobia mojmírovskej Moravy. Autori tak analyzovali Životy Konštantína a Metoda, Súdny zákonník pre ľud, Napomenutia vladárom, rovnako sa však nebránili ani širším porovnaniam s prameňmi iného druhu a inej proveniencie, avšak približne toho istého časového zaradenia.

Kniha obsahuje vo svojom titule označenie, že ide o pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému. Autori si vytýčili hypotézu (na s. 73), že medzi termínmi pred a po roku 863 nedochádzalo k zásadným sémantickým posunom. Z tejto jazykovej stability potom vyplýva, že dielo pojednáva o právnych termínoch pre celé 9. storočie.

Treba predovšetkým oceniť, že kniha obsahuje metodicky kvalitne prepracovanú „všeobecnú časť“ (s. 15-91), v ktorej autori analyzovali svoje ciele. Čitateľ sa tak oboznámi so stanovenými elementárnymi hypotézami, rozborom pramennej bázy a s tým, ako sa autori pokúsili o prepojenie lingvistických metód pri skúmaní právnej histórie. Na túto všeobecnú časť potom nadväzuje „osobitná časť“ (s. 92-263) s analýzou jednotlivých právnych termínov. Ich analýza je skomplikovaná z dvoch príčin, ako si uvedomujú veľmi dobre sami autori. Jednak tým, že tieto termíny sú zaznamenané v prameňoch, ktorých autormi boli buď hlavní protagonisti byzantskej misie alebo ich žiaci, preto jazyk týchto prameňov (vrátane právnych termínov) mohol byť kontaminovaný juhoslovanskými vplyvmi. Druhý dôvod spočíva v tom, že spomínané pramene poznáme z ich neskorších, cyrilikou písaných prepisov. S týmito problémami sa však autori metodicky vysporiadali a ich výsledky sú preto z tohto hľadiska presvedčivé.

Autori začali základnými pojmami ako *pravъ* a *pravъda*, *zakonъ*, *rokъ* a *narokъ*, atď. Druhá kapitola osobitnej časti obsahuje analýzu termínov, ktoré sa týkajú vnútornej organizácie predcyrilometodskej spoločnosti, teda najmä panovnícke tituly (*knęzъ*, *vľadyka*, *cęsarъ* a *korolъ*). Osobitne si autori všímajú komplikovaný vzťah medzi pojmami „župan“ (ktorý je možné dosvedčiť v Súdnom zákonníku pre ľud i v Arabskej anonymnej správe) a „župa“, ktorý v 9. storočí doložený nie je. Je aj preto diskutabilné, či brať do úvahy názory časti vedeckej obce, presvedčenej o pôvode výrazu župan zo župy, ak sa ponúka menej násilné vysvetlenie, spočívajúcej v prebratí tohto termínu z turkických jazykov (pravdepodobne od Avarov). Vysvetlilo by sa tým nielen neskoré objavenie sa pojmu župa (prvýkrát až Konštantín Porfyrogennetos v diele *De administrando imperio*, popisujúci v kapitole 30 chorvátske župy – „*ζουπανία*“), ale aj skutočnosť, že mimo dosahu Avarského kaganátu sa so županmi a župami nestretávame, a preto očividne tieto výrazy nemajú spoločný praslovanský pôvod, ktorý je skôr zbožným želaním časti slovenskej slavistiky.

Historicko-lingvistická analýza následne pokračuje termínmi, označujúcimi rodové (rodinné) entity v kapitole 4, nasledujú pojmy z procesného práva (s. 212-235) a končí to trestným právom, v ktorých azda najviac čitateľa zaujme hypertrofia sexuálnych deliktov v pamiatkach z 9. storočia.

Monografia Tomáša Gábriša a Róberta Jágera je predovšetkým originálnym pokusom a spracovanie prameňov 9. storočia. V takejto podobe a týmito metódami bolo právo 9. storočia spracované vôbec po prvýkrát. Vzhľadom k tomu, že si zrejme nikdy nebudeme môcť byť istí, nakoľko sa juridiká z 9. storočia používali aj v praxi v kontraste

s existujúcim obyčajovým normatívnym súborom, je tento spôsob analýzy vyššie uvedených prameňov trpezlivým a prijateľným spôsobom, ako tieto pamiatky využiť pre ďalší historicko-právny výskum.

Miroslav Lysý

SPRÁVY

Správa z vedeckej konferencie: „6. slovensko-české stretnutie doktorandov a postdoktorandov“

Za účasti slovenských a českých právnych historikov a romanistov sa v priestoroch Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s názvom „6. slovensko-české stretnutie doktorandov a postdoktorandov“ pod záštitou dekanke Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave doc. JUDr. Mgr. Andrey Olšovskej, PhD. Konferencia sa konala v dňoch 31. mája až 1. júna 2018 a už od svojho začiatku sa niesla v priateľskom duchu, čo korešpondovalo so želaním organizátorov, ktorí už v pozvánke avizovali, že cieľom konferencie je prehĺbiť veľmi korektné a priateľské vzťahy medzi vzdelávacími a vedeckými inštitúciami v Slovenskej republike a v Českej republike, ktoré majú dlhoročnú tradíciu. Uvedené tradičné stretnutie predstavuje už šiesty rok vedecký priestor pre širokú akademickú a vedeckú právno-historickú obec, kde sa v neformálnom prostredí nadväzujú nové a obnovujú staré profesionálne a priateľské kontakty. Napriek tomu, že konferencia bola primárne venovaná osmičkovým rokom v československej právnej histórii, účastníci neboli tematicky limitovaní.

Konferencia začínala o 17. hodine vo štvrtok 31. mája neformálnym stretnutím účastníkov na pôde Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave, po ktorom nasledoval spoločenský večer spojený s exkurziou po meste a večerou v reštaurácii. Rokovací deň začal 1. júna 2018 o 9. hodine v zasadacej miestnosti COLLEGIUM NOVUM otváracím príhovorom dekanke Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave doc. JUDr. Mgr. Andrey Olšovskej, PhD., ktorá srdečne privítala všetkých účastníkov na pôde fakulty. Na konferencii osobne predstavilo svoje príspevky 17 účastníkov, pričom rokovací deň bol rozčlenený do 4 blokov. Už samotná panelová diskusia na tému „Vízia a budúcnosť právnych dejín“ predznamenal, že konferencia sa bude niesť v znamení plodného a podnetného dialógu.

Zasadanie v prvom bloku moderoval prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. z Masarykovej Univerzity v Brne. Ako prvý vystúpil prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave s príspevkom, ktorý nám priblížil menej známe fakty o amerických Slovákoch a Pittsburskej dohode. Dopoludňajšie rokovanie pokračovalo príspevkami z rovnakej fakulty prichádzajúcej Mgr. Zuzany Illýovej, PhD. na tému „Význam Trianonskej mierovej konferencie pre vznik medzivojnovej Československej republiky“, Dominika Macka z Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe s názvom „Tatíček Masaryk“ prezidentující – Postavení a pravomoce prvního čs. prezidenta v diskusích a ústavách. S uhorskými zbierkami predpisov pred rokom 1918 nás oboznámil JUDr. Lukáš Králik, PhD. z Úradu pro ochranu hospodářské soutěže Brno a Mgr. Veronika Steinová z Právnickej fakulty Masarykovej Univerzity v Brne predstavila náčrt „Legislativního procesu přijímání zákonníku práce č. 65/1965 Sb.“ Posledný príspevok pred diskusiou a obednou prestávkou bola „Cenzúra v slovenskom filme po roku 1968“, ktorý predniesol Mgr. Ján Šurkala, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Poobedňajšie rokovania, moderované v druhom bloku organizátorkou konferencie doc. JUDr. Adrianou Švecovou, PhD., zahájila JUDr. Alexandra Letková, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave s kontroverznou témou „Extrémizmus a historická pamäť národa“, po ktorej vystúpila z rovnakej univerzity prichádzajúca Mgr. Lenka Martincová s príspevkom o stále rozporuplnej osobe Štefana Polakoviča. Podrobnosti o „Trestním řízení s bývalými říšskými protektory Konstantinem von Neurathem a Wilhelmem Frickem v rámci Medzinárodního

vojenského tribunálu v Norimberku“ nám predniesol Mgr. Jan Beránek z Právnické fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. O živote a diele prvorepublikového profesora a významnej osobnosti právnej vedy Zdeňkovi Peškovi rozprávala Mgr. Katarína Bavlšíková z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a druhý blok rokovania uzavrela Mgr. Monika Mezulianiková z Právnické fakulty Masarykovej Univerzity v Brne s témou „Očista veřejné správy v letech 1945 – 1948 se zaměřením na prof. Zdeňka Neubauera“.

Predposledný blok rokovacieho dňa moderoval prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA, kde bol odprezentovaný príspevok Mgr. Milana Šimandla, Dis. z Právnické fakulty Univerzity Karlovej v Prahe s názvom „Spojení pražských měst v roku 1784“. Následne Mgr. Matej Mlíky, PhD., LL.M. z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislave priniesol exkurz do rozsiahlej problematiky vývoja pojmu vlastnícke právo na Slovensku a tretí blok uzavrela z rovnakej fakulty prednášajúca Mgr. Viktória Marková, ktorá vo svojom príspevku porovnávala inštitút *laesio enormis* vo vybraných právnych poriadkoch. Záverečný blok konferencie, ktorý moderovala doc. JUDr. Ivana Šošková, PhD. z UMB v Banskej Bystrici, sa niesol v znamení dvoch romanistických príspevkov. V prvom z nich Mgr. Marek Novák z Právnické fakulty Univerzity Karlovej v Prahe prezentoval príspevok „Vymezení šíře oprávnění usufruktuáře“ a JUDr. Martin Gregor z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislave účastníkov zaujal príspevkom o korupcii v období Rímskej republiky a jej právnom postihovaní. Rokovací deň zakončila JUDr. Ingrid Lanczová z Právnické fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave, ktorá predniesla svoje poznatky o problematike právnej úpravy eutanázie v československom práve.

Rokovania sa niesli vo veľmi príjemnom a priateľskom duchu, priniesli množstvo zaujímavých príspevkov a podnetných diskusií. Priebeh konferencie, početnosť a kvalita vystúpení nám napovedajú, že tradícia stretnutí slovensko-českých doktorandov a postdoktorandov bude pokračovať aj siedmym ročníkom a dúfajme, že privíta stále väčšie množstvo účastníkov. Týmto ďakujeme organizátorom za príležitosť osobného stretnutia s kolegami, za účelom upevňovania a vytvárania nových vzťahov a medziuniverzitnej spolupráce a za kvalitne pripravenú konferenciu s kultúrnym programom.

Katarína Bavlšíková

POKYNY PRE AUTOROV

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je elektronický recenzovaný vedecký časopis právnej vedy. Vychádza dvakrát ročne. Cieľom je najmä podpora kvality formácie a vedecko-kvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov. Praktickým výstupom je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných perspektívne aj habilitačných prác mladých vedeckých a pedagogických pracovníkov do veku 35 rokov vo vednom odbore právo alebo v príbuzných vedných odboroch.

Rukopisy posielajte v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: hti.casopis@gmail.com.

Pri zostavovaní príspevku použite nasledujúcu šablónu:

Názov príspevku

Meno a priezvisko autora bez titulov

Názov vysielajúcej organizácie (napr.: Názov univerzity, Názov fakulty)

Abstrakt: Abstrakt v slovenskom alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku na desať až pätnásť riadkov na samostatnej strane. K abstraktu pripojte názov článku v anglickom jazyku a súčasne bibliografický riadok časopisu napr. *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. (číslo strany doplní redakcia)

Kľúčové slová: Kľúčové slová v slovenskom jazyku alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku.

Samotný príspevok

Kontaktné údaje:

Meno a priezvisko so všetkými titulmi

e-mail

Názov pôsobiska

Adresa - ulica

PSČ Mesto

Štát

Formát príspevku

Prosím, akceptujte tieto pravidlá:

- 1) Šablóna má formát A4.
- 2) Šírka okrajov: 25 mm ľavý, 25 mm pravý, 25 mm horný a 25 mm spodný.
- 3) Odseky v rámci odstavca (resp. kapitoly alebo podkapitoly) navzájom neoddeľujte. Prvý riadok odseku odsadzte vždy o 10 mm od okraju. Odstavce (resp. kapitoly a podkapitoly) sa oddeľujú jedným riadkom.
- 4) Písmo a riadkovanie:
Rozsah príspevku je stanovený na 10 – 15 rukopisných strán. Používajte písmo typu "Times New Roman", a to veľkosti 12 so zarovnaním podľa okrajov, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10. Nedeľte slová na konci riadku a nečíslujte strany. Riadkovanie celého príspevku musí byť jednoduché. Názvy

kapitol a podkapitol sú vždy tučným písmom a číslované (veľkosť písma zostáva 12). Názov kapitoly má byť veľkými písmenami.

Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať od 1-x, pritom číslo poznámky písať ako index.

Spôsob odkazovania:

Odkaz na monografiu (1 - 3 autori):

¹ BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Iris, 2002, s. 26.

² GÁBRIŠ, Tomáš-JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava: WoltersKluwer, 2016, 312 s.

Pozn.: dve alebo tri mená sa navzájom oddeľujú spojovníkom s medzerami po oboch stranách spojovníka.

Odkaz na monografiu (viac ako 3 autori):

³ HOLEC, Roman et al. *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva: Víťazstvá a prehry*. Bratislava: Družstevná únia SR, 1995, s. 201-202.

Pozn.: čísla strán v rozpätí strán sa uvádzajú so spojovníkom.

Odkaz na zborník ako celok:

⁴ BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v politickom systéme Československa: Materiály z vedeckého sympózia Časť 11. – 13. novembra 1991*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1992, 99 s.

Pozn.: Ako prvý údaj sa uvádza meno editora, ak má primárnu zodpovednosť za zostavenie diela. Pri viacerých zostavovateľoch meno prvého na titulnom liste.

Pozn.: Osoby, ktoré majú sekundárnu zodpovednosť (napr. vedeckí redaktori, editori, prekladatelia...) sa uvádzajú za názvom.

⁵ *Slovenská veda: zborník zo 14. medzinárodnej konferencie*. Ed. Elena Nedorostová. Bratislava: Veda, 2001, 248 s.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo v kolektívnej práci:

⁶ MICHÁLEK, Slavomír. Hodža a Osuský, názory a pozície v rokoch 1939 – 1945. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Milan Hodža štátnik a politik*. Bratislava: Veda, 2002, s. 301-317.

Odkaz na štúdiu publikovanú v periodiku:

⁷ ILLÝOVÁ, Zuzana. Úsilie o autonómiu Slovenska v prvých rokoch medzivojnového Československa. In *Historia et theoria iuris*, 2017, roč. 9, č. 1-2, s. 84-94.

Odkaz na elektronický zdroj:

⁸ TURČAN, Martin. Právo na odpor a použitie násilia. In *Projustice*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.projustice.sk/teoria-prava/pravo-na-odpor-a-pouzitie-nasilia>> [cit. 2018-03-15]

Odkaz na už uvedený prameň:

⁹ BEŇA, ref. 1, s. 40.

V prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa:

¹⁰ BEŇA, Vývoj, ref. 1, s. 12.

¹¹ ILLÝOVÁ, ref. 7, s. 85.

Odkaz na archívny prameň:

¹² Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Povereníctvo informácií a osvetu (ďalej PIO), kartón (ďalej k.), č. j. 785.

Odkaz na právny predpis:

- Zák. čl. XLIV/1868.
- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého.
- Ústavní dekret presidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čsl. o prozatímním výkonu moci zákonodárné.
- Nariadenie SNR č. 33/1945Sb. nar. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva.
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.
- Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.
- Zákon č. 121/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Všeobecné poznámky:

- Ak v prameni nie je uvedené miesto vydania, rok vydania, vydavateľstvo uvádzame: b. m., b. r., b. v.
- V prípade viacerých miest vydania a vydavateľstiev sa názov vydavateľstva pridá k príslušnému miestu vydania: Praha: Argo; Bratislava: Concordia, 1999.
- Ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou: Bratislava; Martin Osveta, 1956.
- Údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu. Preklad názvu sa môže pripojiť v hranatých zátvorkách.
- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

